

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

SANJA BEREND

Členek v slovenskem knjižnem jeziku

Vloga členska pri Dušanu Jovanoviću

Diplomsko delo

Mentorica: doc. dr. Mojca Smolej

Univerzitetni študijski program prve
stopnje: Slovenistika ter Pedagogika in
andragogika

Ljubljana, 2012

ZAHVALA

Za potrpežljivost, odzivnost, strokovno vodenje in usmerjanje ter prijetno sodelovanje pri nastajanju diplomskega dela se iskreno zahvaljujem mentorici doc. dr. Mojci Smolej.

Prav tako se zahvaljujem tudi prijateljicama Justini in Poloni, ki sta mi stali ob strani.

Še posebej pa se zahvaljujem svoji družini in fantu Alenu za razumevanje ter spodbudo.

Členek v slovenskem knjižnem jeziku. Členek pri Dušanu Jovanoviću.

IZVLEČEK

Pričujoče diplomsko delo skuša osvetliti položaj členka v slovenskem knjižnem jeziku v preteklosti in danes. Predstavlja torej različne pristope v obravnavi členkov znotraj slovenskega jezikoslovja. Dolgo časa so bili namreč obravnavani kot skupina prislovov. V povezavi s tem izpostavlja tudi problematiko, ki je v slovenskem knjižnem jeziku še vedno prisotna, na kar kaže tudi stanje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Naloga se osredotoča predvsem na oblikoslovne, skladske in pomenske značilnosti členkov, ki jih razmejujejo od drugih besednih vrst. Te značilnosti in uporaba členkov v konkretnih besedilih so predstavljene znotraj analize posameznih dramskih besedil avtorja Dušana Jovanovića.

KLJUČNE BESEDE: členek, prislov, besedne vrste, dramska besedila

Particle in Standard Slovene. Particle in Dušan Jovanović's Plays.

ABSTRACT

The present diploma thesis attempts to highlight the status of a particle in standard Slovene in the past and today. It thus presents a variety of approaches to discussion of particles within Slovene linguistics. Particles were for a long period of time treated as a group of adverbs. In this context, the diploma thesis also stresses the issue that is still present in standard Slovene, as evidenced by the situation in the Dictionary of Standard Slovene. The thesis mainly focuses on those morphological, syntactic, and semantic characteristics of particles that distinguish them from other parts of speech. These characteristics and the use of particles in actual texts are presented within the analysis of individual Dušan Jovanović's plays.

KEYWORDS: particle, adverb, parts of speech, dramatic texts

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	6
2 ZGODOVINSKI PREGLED POMEMBNEJŠE SLOVENSKE STROKOVNE LITERATURE O ČLENKIH.....	7
2.1 Anton Breznik: Slovenska slovnica za srednje šole (1934)	7
2.1.1 Členki	7
2.1.2 Prislovi	7
2.2 SLOVENSKA SLOVNICA 1956 (1964)	8
2.2.1 Členki	8
2.2.2 Prislovi	8
2.3 Stane Suhadolnik: Vendar in sorodni vezniki	10
2.4 Slovar slovenskega knjižnega jezika.....	10
2.5 Jože Toporišič: Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika.....	12
2.6 Jože Toporišič: Slovenska slovnica 1976 (1984, 1991, 2000)	13
2.7 Ivanka Černelič Kozlevčar: Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku ..	14
3 SPLOŠNO O ČLENKU.....	16
3.1 Razmejitev členkov od drugih besednih vrst.....	16
3.2 Značilnosti členkov	16
3.2.1 Oblikoslovne značilnosti členkov.....	16
3.2.2 Skladenjske in pomenske značilnosti členkov	16
3.3 Funkcijska in pomenska delitev členkov.....	19
3.4 Delitev členkov glede na (ne)fakultativnost	23
4 ČLENEK PRI DUŠANU JOVANOVIĆU	23
4.1 Dušan Jovanović	23
4.2 Analiza členkov v Jovanovičevih dramskih delih	24
4.2.1 Jovanović: Osvoboditev Skopja in druge gledališke igre (1981).....	25
5 ZAKLJUČEK.....	32
6 POVZETEK.....	34
7 LITERATURA IN VIRI	35
8 PRILOGA	36

KAZALO SLIK

Slika 1: Razločevalne lastnosti členkov od drugih besednih vrst.....	18
Slika 2: Delitev členkov glede na vlogo v besedilu.....	19
Slika 3: Funkcijsko ločevanje naklonskih in skladijskonaklonskih členkov.....	20
Slika 4: Razvrstitev členkov glede na osnovni vlogi.....	21

1 UVOD

V pričujoči nalogi bomo najprej pregledali nekatera pomembna slovenska jezikoslovna dela, ki so se že prej ukvarjala s členki in vsaj omenjala tudi njihovo problematiko. Poseben poudarek bo dan zlasti pregledu obravnave členkov znotraj slovenskih slovnice vse od Breznikove Slovenske slovnice za srednje šole iz leta 1934 do Toporišičeve Slovenske slovnice iz leta 2000.

Členki so bili v slovenskem jezikoslovju vrsto let površno obravnavani in postopoma odkrivani ter dopolnjevani. Kot besedne vrste jih obravnavamo šele od leta 1974 naprej, kar pa ne pomeni, da so s to letnico razrešene tudi dileme in druge številne problematike. Še danes so tista besedna vrsta, za katero sta v slovenskem knjižnem jeziku značilni nedorečenost in nedoslednost. Ti dve se kažeta v različnih (raz)delitvah členkov in merilih zanje.

Problemsko polje se odpira v tistem trenutku, ko pridemo do njihovih značilnosti. Namreč, jezikoslovna literatura tako členke kot prislove še vedno pogosto uvršča v isto skupino zaradi njune nepregibnosti. To je opazno že v SSKJ, kjer so členki večidel kvalificirani kot prislovi, pa tudi kot vezniki, predlogi in celo medmeti. Tu je torej ta besedna vrsta zelo pomanjkljivo označena. Tako ostaja marsikatero vprašanje v povezavi s členkom tudi danes odprto, saj dokončnih odgovorov še nimamo.

Za analizo členkov oziroma obravnavo njihovih vlog, posebnosti in funkcijskih zmožnosti pa je nujno konkretno besedilno polje, zato se bomo v tej diplomski nalogi po teoretičnem delu osredotočili na analizo dramskih besedil slovenskega dramatika, scenarista in režiserja Dušana Jovanovića.

2 ZGODOVINSKI PREGLED POMEMBNEJŠE SLOVENSKE STROKOVNE LITERATURE O ČLENKIH

2.1 Anton Breznik: Slovenska slovnica za srednje šole (1934)

Breznik v svoji slovnici znotraj poglavja Oblikoslovje deli besedne vrste na pregibne in nepregibne. K nepregibnim uvršča prislov, predlog, veznik in medmet. V tem kontekstu je treba posebej izpostaviti dve podpoglavji – Členki in Prislovi (str. 145–148).

2.1.1 Členki

Ti imajo dvojen pomen. V širšem smislu so to nepregibne besedne vrste. Breznik zapiše, da so bili včasih tudi členki po večini pregibni, potem pa so okrnili in postali nepregibni. V ožjem smislu pa označujejo nesamostojne besede, ki se vežejo z zaimki oziroma navezke (-r, -j, -kaj, -ti; npr. *kako-r* ali *teda-j*) in samostojno rabljene besede (*le, si, ga*), ki se uporabljajo zato, da krepijo pomen besedam, ob katerih stojijo (npr. *tega-le*).

Ob tem navedimo, kako obravnavajo besede *le, si* in *ga* Slovenska slovnica 1956 (1964), Slovar slovenskega knjižnega jezika in Slovenska slovnica 2000 (Smolej 2001: 4).

Slovnica 1956 (1964) označi besede *le, si* in *ga* za členke (besedice)¹ prislovnega značaja, ki se uporabljajo za krepitev pomena besed, ob katerih stojijo.

SSKJ sledi tradiciji slovnice 1956 (1964) in besede *le, si* in *ga* prav tako označi za členke, medtem ko Slovenska slovnica 2000 rabe besed *si* in *ga* ne zazna več in ju tudi ne omenja (prav tam).

2.1.2 Prislovi

Breznik (1934: 69) je uvrstil prislove med nepregibne besedne vrste, kamor po njegovem sodijo le štiri skupine nepregibnih vrst. Vendar je kljub temu opazil, da ima »*poleg teh jezik tudi take prislove, ki ne pojasnjujejo povedka, ampak njegovo vsebino*« (Breznik 1934: 147), kar pomeni, da je zaznal posebnost nekaterih besed. Sicer je res, da je te besede uvrstil med prislove, vendar jih je znotraj teh opredelil kot posebno podskupino načinovnih prislovov, s čimer je nakazal njihovo funkcijsko drugačnost. S to delno ločitvijo posameznih besed in besednih zvez je že postavil temelje novemu teoretičnemu razumevanju leksemov, ki jih današnje slovnice uvrščajo v samostojno besedno vrsto členkov (Smolej 2001: 6).

---

¹ Izraz besedica se je že pri Pleteršniku uporabljal kot pomožni izhod za izognitev natančni besednovrstni določitvi.

2.2 SLOVENSKA SLOVNICA 1956 (1964)

Tudi tu zavzemata pomembni mesti dve podpoglavji – Prislovi in Členki².

2.2.1 Členki

V tej slovnici členki nimajo več dvojnega pomena, ampak označujejo oblikovne prvine prislovnega značaja, ki se uporabljajo samostojno ali kot navezek drugim besedam, in sicer nimajo samostojnega pomena, so le sestavni del stalnih rekel ali besed, vendar jim včasih dajejo poudarek ali jih pomensko krepijo.

2.2.2 Prislovi

Prislovi so tu definirani kot nepregibne besede, ki določajo kraj, čas, način, vzrok in mero, dajejo besedam v stavku poudarek ali določajo razmerje do celotne misli. To pomeni, da so bile do takrat, vključno z Breznikovo slovnico, posamezne besede in besedne zveze, ki jih danes uvrščamo v samostojno besedno vrsto členkov, še del načinovnih prislovov, medtem ko nastaneta iz njih v obravnavani slovnici dve samostojni skupini prislovov, in sicer poudarni ter miselni. Ta delitev nam pove, da so se avtorji³ že popolnoma zavedali posebnosti in drugačnosti nekaterih prislovov.

Poudarni prislovi so tisti, ki »dajejo besedam v stavku večji ali manjši poudarek. Dopolnjujejo lahko vse besede, tudi take, ki ne morejo biti same zase stavčni členi, n.pr. predlog« (1956: 260).

Delijo se v štiri skupine:

1. skupino sestavljajo tisti, ki besedo določno pokažejo (npr. *prav, ravno, predvsem, zlasti*),
2. sestavljajo tisti, ki besedo »popolnjujejo« v obsegu in stopnji (npr. *čisto, prav, pravzaprav, zelo, bolj, najbolj, vse, celo, povsem*),
3. sestavljajo tisti, ki omejujejo obseg (npr. *lè, samó, kvečjemu, skoraj, še, kmalu*) in
4. tisti, ki kažejo na čustveno osebno razmerje do česa, npr. kažejo na presenečenje, veselje, samoumevnost, nasprotje itd. (*le, vendar, vendarle, pa, že, še, pač, saj*).

Miselni prislovi so tisti, ki »izražajo miselno razmerje do celotnega stavka« (1956: 261).

Tudi oni se glede na to delijo v štiri osnovne skupine, ki pa se potem naprej delijo v podskupine.

---

² Vrstni red v Slovenski slovnici 1956 (1964) je ravno obraten kakor pri Slovenski slovnici za srednje šole (1934), vendar sem v nalogi zaradi lažjega razumevanja in boljše preglednosti sledila enakemu principu.

³ Bajec, Kolarič in Rupel

1. Pritrdilnice, ki se naprej delijo na 4 podskupine:

- a) pritrtilnica *da* je glavna pritrtilnica, ki se rabi le samostojno, poleg nje pa sodijo v to podskupino tudi pritrtilnice, ki izražajo posebne miselne in čustvene odtenke (*seveda, resda, kajpada*) te pa tudi brez *da* pritrtiljujejo (*seve, res, kajpa*),
- b) pritrtilnice, ki pritrtiljujejo z dopuščanjem in pridržkom (*saj, že, še, že že, že še*),
- c) pritrtilnice, ki pritrtiljujejo po sklepanju (*torej, zatorej, tako*) in z ugovorom (*pač*),
- d) pritrtilnice, ki izražajo dvom ob izrečeni misli (*menda, morda, morebiti, najbrž*).

2. Nikalnica je pravzaprav samo ena sama, in sicer le prislov *ne*, ki se edini (poleg nikalnice *nak*) lahko uporablja samostojno, vse druge nikalnice (npr. *nikjer, nikamor*) so prislovne sestave (*ni-kjer, ni-kamor*).

3. Vprašalnice se delijo na dve podskupini:

- a) nekatere uporabljamo kot samostojne vprašalnice (npr. *a, ka-li, kajne, jeli*),
- b) druge pa v stavčni zvezi (npr. *mar, ali, jeli*).

4. Zvalnice so pa tiste, s katerimi ogovarjamo in pozivamo v razgovoru (npr. *nata, bali, lej, pej, daj, dej* itd.).

Slovenska slovnica 1956 je naredila pomemben korak naprej v tem smislu, da je s svojo delitvijo poudarnih in miselnih prislovov že povsem nakazala pot, po kateri so členki obravnavani in razumljeni v sodobnih jezikoslovnih delih. Namreč, del poudarnih prislovov je blizu poudarjalnim členkom, preostali del poudarnih prislovov in druga podskupina miselnih prislovov pa se približuje izraznikom subjektivnega stališča govorca oz. pisca, pritrtilnica *da* in nikalnice so blizu členkom pritrtilnosti in zanikanja, drugi del prve podskupine pritrtilnic v popolnosti prekriva modalne členke z vlogo krepitve gotovostne naklonskosti, četrta podskupina pritrtilnic je prekrivna z modalnimi členki z vlogo slabitve gotovostne naklonskosti, tretja podskupina pritrtilnic pa nakazuje skupino besedilnih povezovalcev, medtem ko je del vprašalnic deloma prekriven s tvorci stalnih sporočanjkih oblik povedi (Smolej 2001: 13).

2.3 Stane Suhadolnik: Vendar in sorodni vezniki

V članku *Vendar in sorodni vezniki* (1958) je Stane Suhadolnik obravnaval besedo *vendar*. Zapisal je (1958: 296), da če želimo spoznati *vendar*, potem moramo najprej označiti druge protivne veznike in njihove odnose. Ukvarjal se je z izvorom te besede in njeno vlogo, torej z njenimi različnimi funkcijskimi zmožnostmi.

Sledil je tradiciji Slovenske slovnice 1956⁴ in *vendar* uvrstil v dve besednovrstno različni skupini – med protivne veznike in v skupino poudarnih in miselnih prislovov.⁵ To je pomembno predvsem zato, ker je s tem navedel dve ravni, na katerih se lahko leksem *vendar* udejanja. Kot prislov izraža veselje in presenečenje, kot veznik pa navezujoče nasprotje in napoveduje presenečenja.

2.4 Slovar slovenskega knjižnega jezika⁶

Na tem mestu je nujno omeniti tudi SSKJ, kajti znotraj njega se najbolje odslikava razumevanje in odnos do členkov v slovenskem knjižnem jeziku. SSKJ namreč označuje številne členke kot prislove (npr. *tudi, vsaj, že, še, domala, potem* itd.), pa tudi kot veznike (npr. *kar* in *da*), predloge (npr. *pòtem*) in celo medmete.

To sta geselska članka za iztočnici *vsaj* in *da*, ki s kvalifikatorjem za besedno vrsto (v glavi slovarskega članka) potrjujeta zgoraj obravnavano:

vsáj prisl. (a) **1.** *izraža omejevanje na najmanjšo količino ali mero*: tukaj sta možni vsaj dve poti; vsaj eden se me je spomnil; vsaj enkrat na leto bi se lahko oglasil / bolj veselo bi bilo, če bi bilo vsaj malo sonca; vsaj za hip prenehajte **2.** *izraža omejevanje na določen stavčni člen*: kmalu bo prišel. Vsaj obljubil je; na praznovanje bi jih lahko vsaj povabili; če bo odgovoril, boš vsaj vedel, kaj misli / vsaj pred drugimi se zadrži; moral bi biti zadovoljen, da vsaj nekdo skrbi zanj / vsaj začasno ga sprejmite **3.** *zastar. saj*: vsaj ste me včeraj videli / vsaj vendar nihče ni proti napredku ♪

1. dà prisl. (a) knjiž. **1.** *izraža pritrjevanje*, ant. *ne*: »Si pripravljen?« »Da.« / na trkanje se oglasi iz sobe: da! *naprej!* · ni rekel ne da ne ne *ni povedal svoje odločitve*; sprašujete, ali se strinjam: da in ne *delno se strinjam, delno pa ne* **2.** *izraža podkrepitev trditve*: da, tako je bilo; gledam te, da, pa te komaj spoznam; da, da, pa pojdimo; pomirila se je, da, celo smeje se že; grem zraven, to da, ne bom pa igral **3.** *izraža domislek*: ahda, zdaj se spomnim **4.** *izraža obotavljanje, pomislek*: da, kje sem že to zvedel? no, da, pa pridi jutri; sam.: odgovarja samo z da in ne; to je njegov odločni da ♪

⁴ Ta ga uvršča v podskupino poudarnih prislovov, ki kažejo na čustveno osebno razmerje do česa (npr. presenečenje, veselje) in v podskupino protivnih veznikov (str. 300).

⁵ Že Pleteršnik je leta 1895 izraz *vendar* uvrstil med veznike in prislove.

⁶ Zadnja izdaja leta 1991, po tem sta leta 1997 in 2008 sledila ponatisa ter leta 1998 in 2000 še digitalni izdaji.

2. **da vez.** **1.** v pripovednih odvisnih stavkih za *uvajanje stavka, ki dopolnjuje nadrednega a) glede na osebek*: prav je, da si prišel; škoda, da zapraviš toliko časa **b) glede na prilastek**: nima navade, da bi se pritoževal; ni dvoma, da imaš prav; rada ga ima ne glede na to, da je včasih poreden / publ. dejstvo, da je proizvodnja padla, kaže na resen položaj v tovarni **c) glede na predmet**: bojim se, da je prepozno; omogočila mu je, da je končal študij; že vidim, da nimam sreče; pravim, da ga sploh ne poznam / z velelnim ali želelnim naklonom: saj sem ti rekel, da rajši počakaj; prosi, (da) naj mu dajo mir / raba peša, v vprašalnih odvisnih stavkih vsakega je vprašal, kaj da je in kam da gre // navadno z veznikom ali prislovom za *uvajanje subjektivno podanega govora ali misli*: odsvetoval je pot skozi gozd, češ da ni varno; posojilo da vrne v kratkem, pravi, zdaj pa da še ne more, ker da premalo zasluži; napadli so tudi radio, ki da oddaja dekadentno glasbo **2.** v vzročnih odvisnih stavkih, za glagoli čustvovanja za *izražanje dejstva, da je vsebina odvisnega stavka vzrok dogajanju v nadrednem*: kesal se, da je tako ravnal; žal mu je, da se je spozabil **3.** v namernih odvisnih stavkih, včasih v zvezi z **zato** za *izražanje namena, ki ga ima dejanje nadrednega stavka*: dala je otroku igračo, da bi ne jokala; sedel je, (zato) da bi se odpočil; prišel sem, da se pritožim; povedal sem ti zato, da se boš vedel ravnati // s preteklim ali nedovršnim sedanjim časom za *izražanje doseženega namena*: ima delavce, da mu kopljejo temelje; najel je domačine, da so mu nosili živila **4.** v načinovnih odvisnih stavkih, navadno z nikalnico za *izražanje načina, kako poteka dejanje nadrednega stavka*: nihče ga ne omeni, da se ne bi zraven nasmehnil; planeš v sobo, ne da bi potrkal / pomagaj rajši, namesto da gledaš; pol ure jima je minilo, da nista vedela kdaj **5.** v primerjalnih odvisnih stavkih, v zvezi s **kakor, kot, ko** za *izražanje primerjave z dejanjem v nadrednem stavku*: smeje se, kakor da se ni nič zgodilo / prime za kljuko, kot (da) bi hotel iti; noge ko da niso njegove **6.** v posledičnih odvisnih stavkih, včasih v zvezi s **tako, toliko** za *izražanje posledice, ki jo ima dejanje nadrednega stavka*: menda sem se ti kaj zameril, da greš brez pozdrava mimo; zavriskal je, da je odmevalo od bregov; tako ga je udaril, da se je kar opotekel; toliko se je učil, da je zbolel / ekspr.: opeknel se boš, da bo joj; v hribih je snega, da je kaj **7.** knjiž., v pogojnih odvisnih stavkih za *izražanje pogoja, s katerim se uresniči dejanje nadrednega stavka; če bi*: vse bi bilo lahko drugače, da nisem bila tako lahkomišelnost / star., s pogojnim naklonom vse bi zapravil, da mu ne bi branila žena **8.** knjiž., redko, v dopustnih odvisnih stavkih, včasih okrepljen za *izražanje dejstva, kljub kateremu se dejanje nadrednega stavka uresniči; čeprav*: trepeče, da sam ne ve zakaj **9.** raba peša, v časovnih odvisnih stavkih za *izražanje, v kakšnem časovnem zaporedju sta dejanji nadrednega in odvisnega stavka*: počakal sem, da se je odkašljal; gledala je za njim, da je izginil med drevjem *dokler ni izginil* / minila so leta, da nisem bil doma (od)kar / ne bo dolgo, da bomo pod svojo streho *ko bomo* **10.** nav. elipt., ekspr. za *izražanje a) ukaza, želje*: da mi pri priči izgineš; da ste mi zdravi / da bi te strela **b) ugibanja, domneve**: pa ne, da si bolan; fant, čigav si? Da nisi Jerajev **c) začudenja, ogorčenja**: da te vendar, kako si nališpana; pa ta da bi nas učil; da te ni sram; pa ti da greš in me pustiš na cedilu **č) poudarjanja, pojasnjevanja**: ne maram zanj, da boš vedel; da smo si na jasnem: tega ne trpim več; da ne pozabim, pošta je zate **d) stopnjevanja z dodatno trditvijo**: živela sta zadovoljno, da ne rečem srečno; nad tem so se zgražali celo prijatelji, da ne govorim o sovražnikih **11.** v zvezi z **le, samo** za *omejevanje prej povedanega*: tudi v naših tovarnah imamo iznajditelje, le da premalo; takoj pridem, samo da se oblečem **12.** z oslajenim pomenom, s prislovom za *poudarjanje*: baje da pride; odzdravlja milostno, komaj da skloni glavo; nemara da ga ne bo • kako da si to naredil? *zakaj*; zastar. »kaj meniš, da je hudobija v krvi?« »To je da!« vpije Krjavelj (J. Jurčič) *seveda*; pog. če mi je všeč? Pa ja da *seveda*; ekspr. si zadovoljen? Kako da ne *da, seveda*; pog. če se je vrnil? Ne da bi jaz vedel *mogóče, ne vem*; ekspr. o tem ni da bi govoril *ni potrebno, ni vredno*

govoriti; star. žanjejo ves dan, dokler da zaide sonce *dokler ne*; elipt. predsednik težko da pride na sejo *verjetno ne pride*; pog. vino je toliko da ne zastonj *skoraj zastonj*; pog. toliko da je spregovoril, že so udarili po njem *komaj je spregovoril*; pog. pri nas je ostal vem da dve uri *gotovo*; vsaj ♪

3. **dabóme** medm. (ó) star. *izraža podkrepitev trditve*; *bogme*: imaš prav, dabome! ♪

Ada Vidovič Muha (1992: 11) v članku⁷ zapiše, da je »s *stališča slovničnih lastnosti, ki jih Slovar prinaša, treba omeniti besednovrstne opredelitve, ki pa temeljijo na nefunkcijskem razumevanju te problematike, zato ni najti predikativov (povedkovnikov), tudi ne členkov, zaimki in števnik pa so predstavljeni kot posebni besedni vrsti*«.

Vzrok za to pa je ta, da se je Slovar pri svojem nastanku opiral na Slovensko slovnico 1956, ki pozna devet besednih vrst, med katerimi je členek le del prislovov oz. samo oblikovna prvina prislovnega značaja, ki se uporablja samostojno ali pa kot navezek drugim besedam. Tako je tudi znotraj Slovarja že v Uvodu členek uvrščen v skupno kategorijo nepregibnih besednih vrst s prislovom. Nedorečenost se kaže v tem, da ni natančneje predstavljeno razhajanje med prislovom in členkom, s čimer je na nek način dopuščeno dvojno razumevanje členkov kot podskupine prislovov ali kot prislovom enakovredne nepregibne besedne vrste. Kot pravi Smolej (2001: 20), slovar torej ni »prezrl« členkov kot tvorcev samostojne besedne vrste, temveč jih je vrednotil v luči Slovenske slovnice 1956.

2.5 Jože Toporišič: Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika

Jože Toporišič je v tem članku leta 1974 prvič opredelil členek kot samostojno besedno vrsto in ga uvrstil med devet besednih vrst, ki jih pozna slovenski jezik. Sicer ni navedel širše definicije členkov in ni pojasnil, čemu je izbral izraz členek za poimenovanje nove besedne vrste, vendar je to njegovo dejanje za slovensko strokovno literaturo izjemno pomembno (Smolej 2001: 26).

Smolej (prav tam) zapiše, da je »v *skupino členkov uvrstil besede in besedne zveze, ki jih je predhodno v Slovenskem knjižnem jeziku 2 opredeljeval kot prislove, po katerih se ni mogoče vprašati. Iz skupine členkov je izločil (le) prislove, ki določajo obseg in stopnjo pridevnikov, pred katerimi so (zelo, bolj, najbolj), dodal pa pet novih skupin besed in besednih zvez, ki jih med prislovi, po katerih se ni mogoče vprašati, (še) ni bilo*«. To so členki navezovanja, soodnosnosti, spodbujanja, dodajanja in čustvovanja.

---

⁷ Ada Vidovič Muha: Normativnost v slovar ujete slovenske besede. *Naši razgledi* 41/1 (1992). 10–11.

Toporišič tako leta 1974 loči **13 pomenskih skupin členkov**⁸:

1. skupino tvorijo členki, ki na kaj navezujejo (*potem*),
2. skupino členki, ki izražajo soodnosnost (*zato, da*),
3. skupino členki, ki poudarjajo (*ravno*),
4. skupino tisti, ki izvzemajo (*le/samo*),
5. skupina členkov izraža sodbo (*približno*),
6. skupina dodaja (*tudi*),
7. skupina izraža pridržek (*pravzaprav*),
8. skupina potrjuje (*da*),
9. skupina izraža možnost ali verjetnost (*baje*),
10. skupina vprašuje (*ali*),
11. skupina spodbuja (*da*),
12. skupina zanika (*ne*),
13. skupina pa izraža čustvovanje (*žal*).

V *Kratkem oblikoslovju slovenskega knjižnega jezika* (1974) je bil kriterij besednovrstne samostojnosti in posebnosti členkov oz. prislovov povsem izpuščen, v članku *Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika* (1974) pa ga je Toporišič izpostavil. Kot osnovni kriterij, po katerem se členek v sodobnem jezikoslovnem pojmovanju loči kot besedna vrsta od prislova, je navedel dejstvo, da nima vprašalnice oz. ne daje obvestila o kraju, času, načinu itd., ampak le o odnosu do vsebine povedi ali njenega dela, zaradi česar tudi ni stavčni člen (Smolej 2001: 27).

2.6 Jože Toporišič: Slovenska slovnica 1976 (1984, 1991, 2000)⁹

V Slovenski slovnici Toporišič poglavje o členku razširi in zapiše, da »z njimi vzpostavljamo zveze s sobesedilom, izražamo pomenske odtenke posameznih besed, delov stavkov, celih stavkov in povedi ali pa tvorimo skladijske naklone. Nekateri členki se po vlogi približujejo vezniku, drugi prislovom« (1976: 384).

Skupine členkov, ki jih je avtor prvotno navedel v članku *Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika*, v nalogi pa sem jih že predstavila, v Slovenski slovnici (1984) nekoliko nadgradi in jim doda več primerov. V Slovenski slovnici (1984) je osnovno merilo za delitev členkov še vedno pomen. V primerjavi s svojo prvo delitvijo je Toporišič opustil skupino

⁸ Toliko skupin poznajo tudi Slovenska slovnica 1976, 1984, 1991, 2000: 448–449.

⁹ Jože Toporišič (1976): Slovenska slovnica. Maribor: Založba Obzorja.

členkov, ki izražajo soodnosnost in dodal skupino členkov, ki izražajo mnenje in domnevo (*baje, menda, češ, denimo, recimo*). Skupino spodbujalnih členkov pa je razdelil na spodbujalne trdilne (*a, ali, da, dej, kako, ko, morda, naj, res, vsaj, zakaj*) in nikalne (*da, kaj, še, kakopak, kje, ko, mar, nikar, saj*) členke. Skupinam členkom je dodal več primerov, drugače pa ja delitev enaka tisti iz leta 1974.

Že sama poimenovanja skupin nakazujejo, da temelji delitev na pomenskomodifikacijskih zmožnostih členkov oz. na vrsti pomenske modifikacije, ki jo členek povzroča v povedi. Kot takšna je na nek način nezmožna zaobjeti modifikacijske zmožnosti členkov, saj je število različnih pomenskih modifikacij neomejeno, skoraj neulovljivo, zato je delitev, ki temelji na tem kriteriju, preveč ohlapna in površinska, da bi bila lahko zanesljiva pri prepoznavanju členkove natančne modifikacijske ali besedilotvorne vloge ter njegove izhodiščno postavljene členkovne skupine v konkretnem besedilu (Smolej 2004: 141).

Večkrat je bila kot skladijska vloga členkov predstavljena zamenjava celih stavkov oz. strnitev. Mojca Smolej se v magistrskem delu z naslovom *Členek v slovenskem knjižnem jeziku* (2001)¹⁰ oddalji od te trditve. Kot vzrok za to navede členkovo zmožnost delovanja na pomenskomodifikacijski ravni.

Tam tudi pravi (Smolej 2001: 65), da če skušamo določiti vrsto modifikacije, ki jo povzroča členek v povedi, se nam res lahko zaradi pomenske/vsebinske analize zazdi, da interpretacija ni nič drugega kot »stavek«, ki zamenjuje členek, vendar interpretacija vsebinske dopolnitve povedi (modifikacija) ni skupek stavkov oz. povedi, ki naj bi jih členek v povedi zamenjeval, pač pa je le izraz subjektivnega stališča govorca/pisca do vsebine povedi.

2.7 Ivanka Černelič Kozlevčar: Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku

V tem članku Ivanka Černelič Kozlevčar poda zgodovinski pregled obravnavanja členka v slovenskem jezikoslovju in značilnosti besed in besednih zvez, ki jih v novejšem jezikoslovju uvrščamo v samostojno besedno vrsto členkov. Najprej začne z obravnavo Bohoričeve slovnice, nadaljuje pa s Pohlinovo Kranjsko gramatiko, Kopitarjevo slovnico, Metelkovo slovnico, Murkovo slovnico, Janežičevo Slovensko slovnico, Svetčevo razpravo O členkih, Sketovo Slovensko slovnico, Pleteršnikovim slovarjem, Breznikovo Slovensko slovnico, Jesenovčevo razpravo Pomenske funkcije slovenskih členic, Slovensko slovnico 1974 (1956), Šolarjevima člankoma Vloga in mesto členka tudi in Veznik in, Suhadolnikovo razpravo

---

¹⁰ S podnaslovom Pomenoslovni in skladijski vidiki.

Vendar in sorodni vezniki ter zaključni s Toporišičevimi deli in razpravami, ki se dotikajo problematike členkov.

Avtorica zaključek članka posveti razlikam med členki in prislovi, med členki in vezniki ter med členki in medmeti.

»Pregled obravnavanja členkov v slovenskem jezikoslovju kaže, da so primeri členkov registrirani od vsega začetka, vendar so obravnavani v okviru prislovov, ker nimajo posebnih oblikoslovnih lastnosti. Njihova posebnost med prislovi se je pokazala, zlasti ko so se začeli oblikovati kriteriji za določanje prislovov. Taka merila so: možnost, da se po prislovu vpraša; značilnost, da pojasnjuje glagol, pridevnik, prislov in le izjemoma samostalnik kot desni prilastek; in končno – v stavku so samostojni stavčni členi. Morfološke značilnosti, vprašalnica, skladijska vloga in pomen pa so osnovna merila za razločevanje besednih vrst. Oboji, členki in prislovi, so nepregibni, vendar se prislovi stopnjujejo, členki pa ne. /.../ Slovníčarji so glede članka že kmalu ugotovili, da se po njem ni mogoče vprašati ali vsaj ne tako kot po prislovu. Vpraševanja z odločevalnim vprašanjem tipa ali je brat morda doma z odgovorom da/ne ne moremo šteti za vprašanje po členu, ker vprašujemo po določenem dejstvu, na katerega lahko odgovorimo glede na realnost ali pa glede na naše vedenje ali prepričanje o tej realnosti., ne pa po delu stavka, kot npr. pri prislovu (Brat stanuje doma. – Kje stanuje brat? – Doma.). /.../ S skladijskega stališča smo že v prejšnjem primeru lahko videli, da je članek v nasprotju s prislovom lahko le del povedka in tako funkcijsko sovpadne z naklonskimi glagoli. /.../ Medtem ko ti členki nastopajo zlasti ob glagolu oz. povedku, pa nekateri drugi, npr. po Toporišičevi razvrstitvi poudarni, izvzemalni, dodajalni in presojevalni, stojijo zlasti ob samostalnikih in izrazih količine. /.../ Glede na prislov lahko rečemo, da stoji ob samostalniku le izjemoma, in to kot desni prilastek (npr. hoja počasi), torej kot samostojen stavčni člen, ki izraža kako značilnost samostalnika. /.../ Prislovi ne stojijo ob izrazih količine, ker sami lahko izražajo količino. /.../ Preostane še razmejitev členkov do medmetov. Med členke so uvrščeni členki čustvovanja, npr. žal. Glavna razlika je skladijska. Členki čustvovanja so vključeni v stavek, medmeti pa se navadno rabijo pastavčno« (1991: 82–83).

3 SPLOŠNO O ČLENKU

3.1 Razmejitev členkov od drugih besednih vrst

Osnovna razlika, po kateri se členki kot samostojna besedna vrsta ločijo od drugih besed, je ta, da so nepregibni, imajo posebno skladenjsko vlogo in pomen ter nimajo vprašalnice (Jakop 2001: 305).

Ob tem, ko skušamo zajeti (vse) lekseme, ki bi jih lahko uvrstili v skupino členkov kot samostojnih besednih vrst, ne smemo spregledati možnosti (ali nevarnosti), da uvrščamo v to besedno vrsto pravzaprav vse lekseme (z izjemo predlogov, vezniških besed, medmetov in besed s funkcijo govornih signalov), po katerih se ne moremo vprašati. Tako pri analizi členkov v različnih konkretnih besedilih hitro ugotovimo, da je množica členkov zelo obsežna in funkcijsko zelo raznolika. Res je, kot trdi Smolej (2001: 66), da so *»členki morda edina besedna vrsta, ki zaradi široko zastavljenih »diagnostičnih« meril zaobjemajo funkcijsko in pomensko zelo različne lekseme oz. takšne, ki bi jih le na ravni funkcijske analize prav gotovo uvrstili v različne skupine besed«* (Smolej 2001: 66).

3.2 Značilnosti členkov

3.2.1 Oblikoslovne značilnosti členkov

Členki se, kot je bilo že obravnavano, ne sklanjajo, pregibajo po spolu in številu, spregajo ali stopnjujejo, so torej nepregibne besedne vrste. Poleg njih sodijo v množico nepregibnih vrst tudi prislovi, medmeti, predlogi in vezniki. Prislovi so nepregibni v ožjem smislu, kar pomeni, da nimajo oblikospreminjevalnih značilnosti (se ne sklanjajo, spregajo, pregibajo po spolu, številu). Nepregibnost v širšem smislu pa pomeni odsotnost oblikotvornih značilnosti (stopnjevanje, tvorba glagolskih oblik). Kljub temu da se prislovi lastnosti stopnjujejo (npr. *lepo*), je prislov po definiciji nepregibna besedna vrsta, pregibni pa so tudi nekateri velelni medmeti (npr. *lej, lejte*), ki ločijo osebo in število.

3.2.2 Skladenjske in pomenske značilnosti členkov

Razločevalna lastnost med besednimi vrstami je skladenjska vloga v stavku. Členki, predlogi, vezniki in medmeti so *»stavčni nečleni«* (Toporišič 1992: 308). Tiste besede, ki so v stavku stavčni členi, izražajo predmetnost oz. razmerje do predmetnosti, zato jih imenujemo predmetnopomenske besede (to so samostalniška beseda, pridevniška beseda, prislov, povedkovnik in glagol). Te besede imajo v stavku tudi svojo vprašalnico. Stavčni člen je pravzaprav skladenjska vloga predmetnopomenskih besednih vrst (npr. samostalnik opravlja v stavku prvotno vlogo osebka, predmeta, glagol vlogo povedka, pridevnik vlogo prilastka itd.).

Toporišič (1992) deli besede glede na pomen na polnopomenske (predmetnopomenske) in nepolnopomenske (slovnične), kamor sodijo veznik, predlog, členek in medmet. »Členek nima niti predmetnega niti slovničnega pomena« (Jakop 2001: 305).

Delitev besed glede na pomen je drugotna, osnovno merilo za delitev besed na besedne vrste je (ne)stavčnočlenskost: »Besede se razvrščajo v besedne vrste glede na hierarhizirano vlogo v stavčni zgradbi. /.../ S skladenjskega vidika je mogoče deliti vse besedne vrste na stavčnočlenske in nestavčnočlenske /.../« (Vidovič Muha 1984: 144).

Besedni vrsti členkov in prislovov jezikoslovna literatura pogosto uvršča v isto skupino, saj imajo sicer podobne pregibanjske lastnosti (nepregibnost), a različne pomenske in skladenjske značilnosti. Prislov je predmetnopomenska beseda, v stavku je samostojni stavčni člen (prislovno določilo), zato ima svoje vprašalnice (kje, kdaj, zakaj, kako ipd.) (Jakop 2001: 306).

»Členki in medmeti imajo skupno značilnost, da vzpostavljajo razmerje z govornim dogodkom, pri čemer razumemo govorni dogodek kot govorčevu jezikovno dejavnost oz. sporočanje nekega vedenja naslovniku v določenih okoliščinah. Medmet je stavek, ki izraža govorčevu duševno stanje (av), posnema živalske glasove, šume (hov hov) ali govorec z njim veleva (pst). Členek pa je z besedo izražen govorni dogodek (Mama je baje zdrava. ← Mama je zdrava. Tako so mi rekli). Oboji, tako členki kot medmeti, so stavki, vendar se med seboj razlikujejo v skladenjski rabi: členki so samostojni stavki (Da. Morda.) ali del drugega stavka (Na rojstni dan bo prišla tudi teta.), medmeti pa se ne morejo nestavčno rabiti (Joj. Pst.); izjema so primeri, ko je medmet stavčni člen (Miška pa smuk v luknjo.)« (Jakop 2001: 2). Členki in medmeti ne spadajo med slovnične besedne vrste, ker ne izražajo razmerij med jezikovnimi prvinami.

Slika 1: Razločevalne lastnosti členkov od drugih besednih vrst

Besedne vrste	Značilnosti	Pomenske značilnosti			Vprašalnica	Skladenjske značilnosti		
	Oblikoslovne značilnosti	+/- pregibnost	+/- predmetno-pomenskost	+/- slovnični pomen		+/- stavčno-členkost	raba stavčnih nečlenov v povedi	
							del stavčnega člena	postavek
Samostalniška b.	+	+	-	+	+	/	/	
Pridevniška b.	+	+	-	+	+	/	/	
Glagol	+	+	-	+	+	/	/	
Prislov	-	+	-	+	+	/	/	
Povezovnik	+	+	-	+	+	/	/	
Veznik	-	-	+	-	-	-	-	
Predlog	-	-	+	-	-	-	-	
Medmet	-	-	-	-	-	-	+	
ČLENEK	-	-	-	-	-	+	-	

(Jakop 2001: 308)¹¹

Členke uvrščamo v isto besedno vrsto zaradi njihovih skupnih oblikoslovnih in skladenjskih lastnosti. Leksemi, ki sodijo v besedno vrsto členkov, ne morejo opravljati vloge stavčnih členov, so nepolnopomenske besede, kar pa ne pomeni, da jih lahko uvrstimo v isto skupino besednih vrst kot veznike in predloge (slovnične besede). Smolej (2001: 67) pravi, da je skupna lastnost veznikov in predlogov izražanje določenega skladenjskega razmerja. Vezniki npr. kažejo na prirednost ali podrednost v besednih ali stavčnih zvezah, predlogi prav tako izražajo podredna razmerja v besednih zvezah, členki pa v nasprotju z enimi in drugimi ne opravljajo omenjenih sistemskoskladenjskih vlog. Povezovalna vloga, ki je ena izmed funkcij členkov, je sicer res blizu funkciji veznikov, vendar se členki kot povezovalci nahajajo na drugi skladenjski ravni kot vezniki. Primarna vloga vezniških besed je izražanje skladenjskih razmerij (strukturna skladnja), členkov, ki so elementi besedilne skladnje, pa je povezovanje posameznih besedilnih delov v besedilno celoto (*prav tam*).

Skladenjska in pomenska analiza členkov prestopa okvirje (klasičnega) razumevanja besednih vrst. Velika večina le-teh ne opravlja le ene same pomenske in/ali skladenjske funkcije, pač pa so njihove funkcijske zmožnosti največkrat zelo raznolike in številne. Prav zato je funkcijsko analizo členkov potrebno dvigniti nad že omenjeno obravnavo besednih vrst in pristopiti k problematiki skladenjske in pomenskomodifikacijske razčlenbe členkov z besedilnega zornega kota. Definicija leksema tako temelji na njegovem funkcijskem udejanjanju, za katerega besednovrstno poimenovanje ni nujno potrebno. Za natančno

¹¹ Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SI4C339V> (17. 7. 2012).

določitev funkcije leksema pa se je potrebno osredotočiti tudi na besedilno zgradbo, v kateri se leksem funkcijsko udejanja (*prav tam*, 69).

3.3 Funkcijska in pomenska delitev členkov

Osnovno merilo za delitev členkov je njihova vloga v stavku, povedi oziroma besedilu. Delitev členkov glede na njihov pomen je zaradi dejstva, da členki nimajo stvarnega pomena, drugotna. Glede na to lahko govorimo o treh skupinah členkov z dvema podskupinama. To so navezovalni, naklonski (skladenjskonaklonski in naklonski v ožjem smislu) in poudarni členki (Jakop 2001: 310).

Navezovalni členki so tisti, katerih vloga je vzpostavljati pomenska razmerja s sobesedilom. Zanje Toporišič (1984: 384) ugotavlja, da se »po vlogi približujejo veznikom«. I. Černelič Kozlevčar (1991) je ugotovila, da članke od veznikov ločuje ravno dejstvo, da ne vežejo stavkov, ampak izražajo razmerje do prej povedanega ali iz okoliščin govornega položaja znanega, pri čemer pa opozarja, da meja ni ostra in je potrebno še ugotoviti, kako je z vezavo med povedmi in kakšna je vloga členkov v zloženi povedi. Za določanje pomena teh členkov moramo upoštevati sobesedilo, večinoma pa se pojavljajo v govorjenih besedilih (Jakop 2001: 310).

Slika 2: Delitev členkov glede na vlogo v besedilu

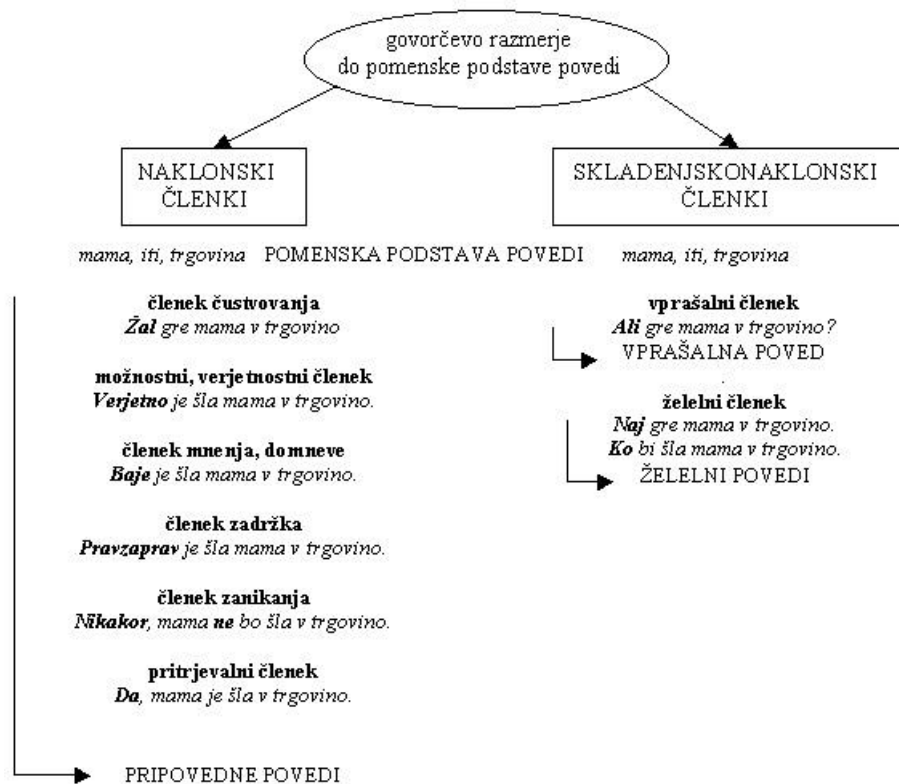
(Jakop 2001: 310)¹²

Naklonskim in skladenjskonaklonskim členkom je skupna naklonska vloga, kar pomeni, da z njimi govorec izraža razmerje do vsebine povedi ali naslovnika. Razlikujejo se funkcijsko, in sicer tako, da naklonski členki za razliko od skladenjskonaklonskih ne vplivajo na skladenjski naklon povedi oziroma niso sredstvo za določanje skladenjskega naklona povedi (*prav tam*,

¹² Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SI4C339V> (17. 7. 2012).

311). Naklonski členki (v ožjem smislu) so členki, s katerimi govorec izraža svoje razmerje do vsebine povedi oziroma naslovnika, a ne vplivajo na skladenjski naklon povedi. »Funkcijsko so ti členki večinoma del povedka: *Jasna je baje bolna*« (Jakop 2001: 314).

Slika 3: Funkcijsko ločevanje naklonskih in skladenjskonaklonskih členkov

(Jakop 2001: 311)¹³

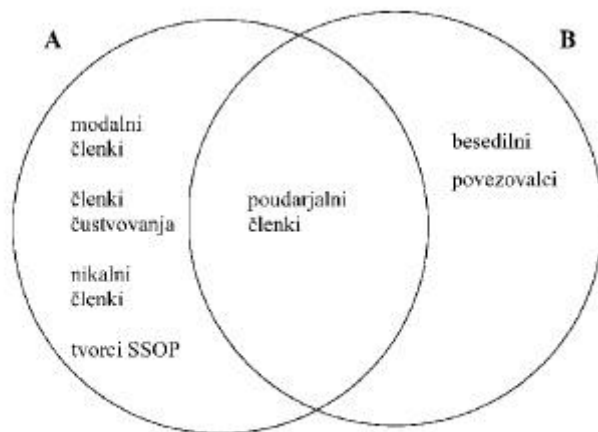
Poudarni členki pa so skladenjsko del stavčnega člena v povedi. Stojijo lahko ob vseh predmetnopomenskih besedah. Taki so členki *predvsem, celo, samo, le, vsaj, tudi, skoraj*. Ti členki so najmanj vezani na glagol in povedkovnik oziroma povedek. Stavčni člen, ob katerem stoji poudarni členek, dobi v povedi določen pomenski odtonek: *Matej in Jaka sta brata. Prejšnji teden je Matej zbolel. Naslednji dan je zbolel tudi Jaka.* → *Prejšnji teden sta zbolela Matej in Jaka.* Stavki s poudarnimi členki so skladenjsko bolj okrepljeni od tistih brez členkov. V to skupino uvrščamo po Toporišičevi razvrstitvi poudarne, presojevalne, dodajalne in izvzemalne členke, ki tvorijo tudi pomenske skupine poudarnih členkov (Jakop 2001: 315).

¹³ Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SI4C339V> (18. 7. 2012).

Členki opravljajo torej zelo številne in raznolike funkcije, npr. kazanje na izpuščeno predmetno vsebino, izražanje nikalne vrednosti povedi, tvorjenje stalne sporočajske oblike povedi, krepitev ali slabljenje gotovostne naklonskosti povedi, besedilno navezovanje oz. povezovanje, zaznamovanje govorčeve/piščeve čustvene reakcije in še mnoge druge. Vse te funkcije predstavljajo kriterij razvrščanja in delitev členkov v različne podskupine.

Krovni funkciji, ki ju (oz. eno izmed njiju) opravljajo vsi členki, sta modifikacija in besedilno povezovanje. Tako lahko členke razdelimo najprej v dve osnovni nadskupini, ki sta med seboj povezani, saj lahko nekateri členki opravljajo obe funkciji, ostali pa opravljajo le eno izmed funkcij (Smolej 2004: 45).

Slika 4: Razvrstitev členkov glede na osnovni vlogi

A = modifikacija
B = besedilno povezovanje

(Smolej 2004: 46) ¹⁴

Najprej se je nujno ustaviti pri opredelitvi modifikacije. Razumemo jo kot omejitev in natančno določitev pomena/cilja sporočilne funkcije. V povedi je vidna kot pomenska dopolnitev vsebine. V skupino modifikatorjev uvrščamo tudi členka da/ja in ne, ki opravljata vlogo povzemanja odgovora na polno vprašanje, le da se modifikacija, ki jo povzročata ta členka, kaže v globini, kar pomeni, da moramo na ravni analize členkov modifikatorjev ločevati med površinsko in globinsko modifikacijo (Smolej 2001: 83).

¹⁴ Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-25RXY8HV> (19. 7. 2012).

Vprašanje je, kateri vidik razvrščanja členkov je za analizo in obravnavo omenjenih leksemov primernejši in temeljitejši. Nedvomno sta potrebni in nujni tako semantična kot tudi skladijska raven preučevanja. Pri obeh pristopih k analizi členkov pa ostaja odprto in nerešeno vprašanje besedilotvorne funkcijske zmožnosti členkov in nadalje pragmatkosporočilne vrednosti, ki jo členki dobijo preko konkretne rabe v povedi (*prav tam*, 84).

Kot je bilo že omenjeno, Toporišič v Slovenski slovnici 1991 in 2000 deli besedno vrsto členkov na trinajst skupin. Temeljni kriterij za to delitev predstavlja pomensko razčlenjevanje besed in besednih zvez in ne toliko skladijsko in besedilnofunkcijsko vedenje členkov. Če bi namreč v središče postavili ta dva slovnična kriterija, bi lahko nekatere podskupine členkov med seboj združili.

To je naredila Smolej v magistrskem delu *Členek v slovenskem knjižnem jeziku* (2001: 96) in v članku *Členki kot besedilni povezovalci* (2004: 47). Skupino poudarnih členkov, skupino izvzemalnih, presojevalnih členkov in skupino dodajalnih členkov je na osnovi njihove zmožnosti, da modificirajo tisti stavčni člen, pred ali za katerim stojijo, združila v eno samo skupino t. i. poudarjevalnih členkov oz. poudarjalnih modifikatorjev. Prav tako je členke zadržka, potrjevanja in soglašanja, členke možnosti in verjetnosti ter členke mnenja in domneve združila le v eno skupino t. i. modalnih členkov. Vsi navedeni členki se namreč funkcijsko udeležujejo ali kot vnašalci subjektivnega stališča govorca/pisca in/ali kot sredstva krepitve in slabljenja gotovostne naklonskosti. Nadalje je na temelju pragmatičnosporočilnih vlog, ki jih opravljajo, uvrstila tudi vprašalne in spodbujevalne členke v skupino tvorcev stalnih sporočanjskih oblik povedi. Njihova funkcija je tvorjenje s pomočjo drugih leksikalnih in slovničnih sredstev določene sporočajske oblike povedi, preko katerih govorec/pisec skuša doseči sporočajski cilj. V isto skupino je uvrstila še členek *da/ja* (oz. izraze, ki jih Slovenska slovnica (2000: 448–449) uvršča v skupino členkov potrjevanja in soglašanja, vendar bi jih bilo zaradi njihove funkcijske zmožnosti krepitve gotovostne naklonskosti bolje uvrstiti v skupino modalnih členkov) ter členke zanikanja. Te členke združuje funkcijska zmožnost povzemanja odgovora na polno vprašanje.

Smolej (2001: 96) torej členke namesto v trinajst skupin, na temelju skladenjskega, besedilnega in pragmatičnega vidika, deli v naslednjih šest skupin:

- 1) skupino pritrtilnih in nikalnih členkov,
- 2) skupino tvorcev stalnih sporočanjskih oblik povedi,
- 3) modalnih členkov,
- 4) členkov čustvovanja,
- 5) poudarjalnih členkov in
- 6) v skupino navezovalnih členkov oz. besedilnih povezovalcev.

3.4 Delitev členkov glede na (ne)fakultativnost

Členke lahko poleg predstavljenih delitev delimo tudi glede na njihovo obveznost (nefakultativnost) in neobveznost (fakultativnost) v stavku/povedi in naprej v besedilu (Smolej 2004: 141). Obveznost členka je lahko enostopenjska ali dvostopenjska. Če je dvostopenjska, potem to pomeni, da odstranitev členka iz povedi poruši sporočanjško obliko povedi, ki postane nezmožna funkcijsko sodelovati pri vzpostavljanju ilokucijske vrednosti, kakršno je imela poved pred odstranitvijo členka. Porušenje sporočilne oblike povedi pa vedno vpliva na porušenje zgradbe besedila oz. na prekinitev in pretrganje besedilnega smiselnega mostu/toka (koherenca). Kadar je obveznost členka enostopenjska, vpliva odstranitev členka le na prekinitev besedilnega toka oz. besedilnega smisla, medtem ko ostaja sporočanjška oblika povedi še naprej funkcijsko zmožna prenesti ilokucijsko vrednost, kakršno je imela pred odstranitvijo členka (*prav tam*, 142).

Če je členek neobvezen, ga lahko iz povedi odstranimo, ne da bi bila pri tem kakor koli porušena sporočanjška oblika povedi ali dalje zgradba besedila.

4 ČLENEK PRI DUŠANU JOVANOVIĆU

4.1 Dušan Jovanović

Dušan Jovanović je slovenski pisatelj, dramatik, scenarist in eden naših največjih gledaliških režiserjev. Rodil se je leta 1939 v Beogradu, že od desetega leta pa živi v Ljubljani. Sicer je vsestranski umetnik, nesporno pa sodi med najbolj prodorne sodobne slovenske dramatike (Lukan 2003: 488).

Njegova dramska dela so zanimiva ne zgolj vsebinsko (politično oz. zgodovinsko ozadje, humor ipd.), temveč tudi jezikovno. Književne osebe v njegovih delih so pogosto zbegane in oropane komunikacije, zato je tudi jezik, ki ga govorijo, banalen, trivialen, poln ponavljanj, pretiravanj in praznih izjav. Besedni jezik je tako izpraznjen, poln klišejev in banalnih fraz.

Kot bralcu se nam zdi, da se ljudje pogovarjajo zgolj zaradi govorjenja samega in ne zato, da bi dejansko kaj povedali. Poleg tega pa je za Jovanovićeve drame značilno tudi to, da osebe ne uporabljajo (zgolj) knjižne slovenščine, ampak zlasti pogovorni jezik, posamezne pa celo narečje, slovenščino z interferencami iz tujih jezikov ali žargon. Zaradi tega vidijo številni kritiki kot njegovo največjo vrlino ravno posluš za živ jezik in mojstrsko oblikovane dialoge (Savorgnani 2003: 9).

4.2 Analiza členkov v Jovanovićeveh dramskih delih¹⁵

»Členki niso enopomenski, zato jim je stavčne ustrezniške mogoče najti le na podlagi (širšega) sobesedila oz. sotvarja« (Toporišič 2003). To je ključni razlog, zakaj je potrebna obravnava členkov tudi na podlagi analize konkretnih besedil. V tem delu so izbrana dramska besedila Dušana Jovanovića, pri analizi členkov iz njegovih besedil pa sem kot teoretično podlago izbrala delitev po J. Toporišiču, ki je bila tu že predmet obravnave, še vedno pa je aktualna tudi v zadnji izdaji Slovenske slovnice iz leta 2000, kot takšna pa sklepam, da je osnovni pripomoček oz. izhodišče marsikaterega učitelja pri obravnavi besednih vrst (členka) pri srednješolskem pouku.

Po Toporišiču obstajata dve klasifikaciji členkov.

Po prvi se členki delijo na pozivne, vrednotenjske, čustvenostne in besedilnozgradbenostne. S pozivnimi se tvorec besedila obrača na naslovnika (lahko tudi na samega sebe) in na njegovo oziroma svoje razmerje do sporočane resničnosti; vrednotenjski podajajo avtorjevo razmerje do vsebine besedila; čustvenostni podajajo razmerja te vrste; besedilnozgradbenostni pa kažejo razmerje besedovalca do zgradbe besedila (oz. do katerega njegovega dela). Vsaka od teh štirih vrst členkov pozna nadaljnje razvrščanje v več razredov.

Po drugi klasifikaciji pa so členki klasificirani kar v naštevalni členitvi členkov oz. v trinajstih skupinah, ki so bile prej že navedene, sam Toporišič pa to klasifikacijo označi kot »*morda enostavnejšo, če ne celo boljšo*« (Toporišič 2000: 448). Ker obstaja ta delitev že skoraj tri desetletja, sem se v nalogi oprla nanjo.

---

¹⁵ Vsa dramska besedila, ki so analizirana v diplomskem delu, so iz knjige *Osvoboditev Skopja in druge gledališke igre*.

4.2.1 Jovanović: Osvoboditev Skopja in druge gledališke igre (1981)

V nalogi bom iz petih Jovanovičevih dram, ki so zbrane v knjigi *Osvoboditev Skopja in druge gledališke igre* (1981), analizirala naslednje členke: **mogoče, saj, da/ja, ne, že, a, gotovo, tudi, kratko malo, baje, še, kaj, morda, češ, celo, vsaj**. Izbirala sem jih glede na Toporišičevo delitev po skupinah, saj sem želela poiskati iz vsake skupine vsaj enega, pa tudi glede na pogostost, saj so to le nekateri členki, ki se v Jovanovičevem dramskem jeziku pogosto pojavljajo. Prav tako sem pri izboru členkov izhajala iz vseh petih dram, saj predstavlja tak vzorec bolj reprezentativne podatke, kakor če bi izhajala iz samo ene drame.

Primeri:

4.2.1.1 Členek mogoče

Stoppino: Saj vem, kaj rabi moški.

Cola: Kaj? No – kaj? KAJ rabi ta tvoj moški?

Stoppino: Pamet!

Cola: **Mogoče** pa ta moški ni vreden, da se mu reče moški. **Mogoče** mu kaj manjka. **Mogoče** je pa to defekten moški! (Jovanović: 11)

Skupina: 9. skupina možnosti, verjetnosti

Pomen in funkcija: členek mogoče sicer izraža negotovost oz. možnost ali verjetnost, v tem primeru pa Cola čisto prepričljivo in samozavestno izraža svoje mišljenje, ki se navezuje na Stoppinovo predstavo o moškem, le da svoje nestrinjanje oz. subjektivnost ublaži s členkom mogoče in s tem izrazi bolj posredno.

4.2.1.2 Členek saj

Pandolfo: No, kar povej. Te že poslušam.

Lucinda: **Saj** sem ti že povedala. (Jovanović: 10)

Skupina: 1. skupina navezovalnih členkov

Pomen in funkcija: členek saj se navezuje na vsebino predhodnega dela besedila, zato sodi med navezovalne členke. Njegova funkcija je vzpostavljanje (smiselne) besedilne povezanosti, za njegovo razumevanje pa moramo poznati predhodno besedilo.

Členek **saj** je v Jovanovičevih dramah zelo pogost. Na isti strani, v nadaljevanju tega pogovora med Lucindo in Pandolfom, se ponovno pojavi, in sicer zopet na začetku, s podobno funkcijo, le da je tu v vzklični povedi bolj poudarjen.

Pandolfo: Mojega – kaj?

Lucinda: Otroka!

Pandolfo (*zgrožen*): **Saj** jaz nimam otroka! (Jovanović: 10)

4.2.2.3 Členka da/ja

Pandolfo (*pride*): **Da, da, da, da**. Sem že tukaj, draga Lucinda. Sem že ob tebi. Tik ob tebi. Tesno ob tebi. (Jovanović: 10)

Skupina: 8. potrjevanja in soglašanja

Pomen in funkcija: členek da pritrjuje predhodni trditvi. Povedi daje trdilno vrednost.

Členek da se uporablja (le) v pisni obliki besedil, njegova govornjena varianta pa je ja, ki pa se vse pogosteje uporablja tudi v pisni obliki različnih – tudi dramskih – besedil. Raba le-tega je značilna za Jovanovićeve drame. To ponazarjata naslednja primera.

Oktav: Ma ne ga srat!

Valerij: **Ja!** Prisilila je svojega bivšega porivača, šefa strežbe v Eldoradu – gorila – imenovan Al Capone, da je izkopal posmrtno ostanke nesrečnega polkovnika s pokopališča vojašnik zaporov »Jolly Joker« in jih tajno prenesel na pokopališče Per Lamur.

Oktav: Ne ga srat!

Valerij: **Ja!** Tam se vsak drugi petek v mesecu pokloni spominu prvega človeka v svojem življenju. (Jovanović: 14)

Členek ja se dejansko ponovi dvakrat v enakih strukturi z enako funkcijo. Tudi tu ima namreč vlogo pritrdilnice na predhodno dvakratno začudenje Oktava.

Stoppino: Gotovo je zelo sexy!

Pandolfo: **Ja, ja**. Je, je! Zelo, zelo, pa tudi ... veš ... tako ... eksperimentalno navdahnjena ... vse sorte ... poskuša. (Jovanović: 38)

V tem primeru lahko členka ja razumemo kot okrepljeno pritrdilnico, ki zaradi podvojitve pridobi večjo trdilno vrednost. Ta dialog lahko v konkretnem smislu ponazarja vse tisto, kar je bilo prej zapisanega o jeziku v Jovanovićeveh dramah.

4.2.2.4 Členek ne

Jana (*zdaj že skoraj čisto umirjeno*): Pa kaj bi ti rad? Da vsi kadijo travo in hodijo doma v škornjih in spijo na tleh?

Marko: **Ne.** (Jovanović: 123)

Skupina: 13. skupina oz. členki zanikanja in nesoglašanja

Pomen in funkcija: členek ne tu povzema odgovor na polno vprašanje, pri čemer gre za zanikanje. Pri členkih da/ja in ne je na tem mestu dobro opozoriti na to, da – zlasti v govorjenem jeziku – pogosto opravljajo tudi vlogo govornega signala, s katerim sprejemnik govorce sporoča, da je sprejel njegovo sporočilo in da se z njim strinja. Razlika med njimi je le v tem, da členka da in ja sprejemnik uporabi takrat, ko ima vsebina govorcevega sporočila trdilno vrednost, členek ne pa uporabi takrat, ko ima nikalno vrednost.

4.2.2.5 Členek že

Ludvik (*ogorčeno*): Garo ni noben tuj pes.

Stari Šuš: Ja – od moje žene **že** ni. (Jovanović: 113)

Vesna: Ne!

Novinar: A, daj no, tega pa **že** ne misli! (Jovanović: 186)

Skupina: 7. skupina členkov zadržka

Pomen in funkcija: v obeh primerih členek že krepi zanikanje, lahko pa bi ga nadomestili tudi s členkom zagotovo. Glede na vlogo, ki jo členek že opravlja v teh primerih, ga sicer ne bi uvrstila v skupino členkov zadržka, kamor ga uvršča Toporišič v svoji delitvi, saj ima tu drugačno vlogo, in sicer krepitev zanikanja.

Stoppino: Za katero babo gre? Kar izpljuni. Bom jaz uredil!

Valerij: Za Lucindo.

Stoppino: O. K. Kdaj? Kje?

Valerij: To se bova **že** zmenila. (Jovanović: 16)

Pomen in funkcija: v tem primeru členek že poudarja gotovost izvršitve dejanja.

V naslednjih primerih členek že zopet poudarja, ob tem pa tudi izpostavlja preseganje pričakovane dolžine trajanja vršitve dejanja.

Tehnični: **Že** ves čas trdim, da so ti lizuni prevarantje velikega formata.

Odgovorni: **Že** četrti dan je zaseden ... To je nemogoče! Ali bo sploh kdaj prost? ...
(Jovanović: 167)

4.2.2.6 Členek a

Ludvik: Pa kdo govori, da smo bili brez ficka? Kdo? **A** mi sploh slediš? Zakaj smo pa potem hišo prodali? Zakaj? (Jovanović: 88)

Skupina: 11. skupina oz. vprašalni členki

Pomen in funkcija: členek a sestavlja poved z vlogo vprašanja, hkrati pa opravlja tudi vlogo nagovora. Namesto njega bi lahko uporabili členek ali.

Členek a lahko opravlja tudi vlogo govornega signala:

Angela: Jutri bosta že prijatelja, **a ne**? (Jovanović: 145)

Ravno raba v takšni strukturi skupaj z leksemom *ne* je (zlasti) v govorjenem jeziku najpogostejša. Zelo pogosto pa se pojavlja tudi v Jovanovičevih dramah.

S členkom *a* pa lahko tudi posredno izražamo nestrinjanje z nečim ali željo po prenehanju določenega stanja, kar je razvidno v naslednjem primeru. Tudi pri taki tvorbi ga je možno zamenjati s členkom ali (Ali si ti nor?), kar pa ni vedno mogoče.

Lucinda (*loteva se je strah*): Ne grem, **a** si ti nor? Še na kraj pameti mi ne pride! (Jovanović: 48)

4.2.2.7 Členek gotovo

Oktav: A bi mogla imeti lepota, mama, boljšo družbo, kakor je poštenje?

Franceschina: O, **gotovo**! Zakaj moč lepote prej pretvori čednost iz tega, kar je, v zvodnico, nego more čednost preobraziti lepoto v svojo podobo. Ljubila sem te nekoč.

Skupina: 8. skupina potrjevanja ali soglašanja

Pomen in funkcija: členek gotovo potrjuje tako kot členka da in ja, razlika pa je v tem, da gotovo poudarja trdilno vrednost predmetne vsebine vprašanja, medtem ko predstavljata preostala dva členka nevtralnno trdilno vrednost.

4.2.2.8 Členka tudi in kratko malo

Lucinda: Kaj bo dobrega?

Stoppino: Šef me je poslal, naj vam povem, da tako ne gre več naprej. Tako se s slovenskimi plejboji ne dela. **Tudi** z medicinskega stališča se mu ne zdi olrajt! Ne glede na to, da jih boste na ta način **kratko malo** iztrebili. (Jovanović: 24)

Skupina: 6. skupina dodajalnih členkov, medtem ko členek kratko malo v Slovenski slovnici ni uvrščen v nobeno skupino.

Pomen in funkcija: členek tudi je v tej povedi besedilni povezovalc, saj povezuje to poved s predhodnima. Podobno vlogo besedilnega povezovanja opravlja tudi členek kratko malo, saj tudi on ni sam po sebi nosilec vsebine, temveč prenašalec.

4.2.2.9 Členek baje

Marko: Mogoče pa Angelo skrbi, kdo bo zdaj plačeval ta dolg, ko smo jih po neprevidnosti vse tako rekoč spravili s poti: ene v zapor, druge v bolnico – mi smo žagali vejo, na kateri smo sedeli! Otročički pa so **baje** še majhni. Tako hitro še ne bojo po službah. (Jovanović: 91)

Skupina: 10. skupina mnenja, domneve

Pomen in funkcija: skladno s poimenovanjem skupine, v kateri se nahaja, vnaša členek baje neke vrste ugibanje oz. z izražanjem negotovosti slabšo prepričljivost.

4.2.2.10 Členek še

Angela: (*Marku*): Jaz bi umrla v tistem dimu, ko vsi moški kadijo; meni postane slabo v teh gostilnah, ko vse tako grozno smrdi.

Marko: O, meni pa ne. Jaz lahko spijem tri, štiri litre vina v nekaj urcah. Pa **še** kakšen viski vmes požrem, da se me sploh prime ... (Jovanović: 151)

Skupina: po tej klasifikaciji členek še ni uvrščen v nobeno izmed skupin, medtem ko sodi po drugi klasifikaciji v skupino poudarjalnih členkov.

Pomen in funkcija: členek še se v tem primeru približa pomenu členka tudi in s tem izraža dodajanje.

Ta vloga dodajanja in poudarjanja je v naslednjem primeru še bolj očitna, Jovanović pa je (najbrž) s tem namenom členek tudi poudaril tako, da ga je zapisal z velikima črkama.

Jana: Zakaj je pa hodil z njo osem let?

Marko: Dobro, je pač hodil osem let – pa ni treba, da **ŠE** osem. (Jovanović: 149)

4.2.2.11 Členek kaj

Križnik: **Kaj** vam pa je? Ste znoreli vsi skupaj? Se ga bojite? **Kaj** mu res nihče ne bo rekel, naj spusti človeka iz svojih krempljev? (Jovanović: 197)

Skupina: 11. skupina vprašalnih členkov

Pomen in funkcija: členek kaj tu posredno izraža nestrinjanja z nečim. Sicer je res uporabljen v vprašalni povedi, vendar namen le-te ni resnična želja po odgovoru, temveč bolj očitek. Na tem primeru zopet vidimo, da je ta klasifikacija členkov preveč ozka, saj zopet ni zajela funkcije, ki jo omenjeni členek opravlja.

4.2.2.12 Členek morda

Lucinda: Mnoge sem imela rada. Imela sem lepe dneve v življenju. In zmeraj, ko je eden odhajal in drugi prihajal, sem se v dolgih nočeh brez spanja spraševala, zakaj nihče ne ostane?

Morda zato, ker ne znam reči ne! (Jovanović: 9)

Skupina: 9. skupina členkov možnosti in verjetnosti

Pomen in funkcija: členek morda res izraža možnost oz. verjetnost, s čimer tudi opravlja vlogo zmanjševanja gotovosti.

4.2.2.13 Členek češ

Ludvik: Zato, da se bo tvoja mati nehala spakovati in cmeriti in početi vse ostale oslarije in meni na tisti svoj potuhnjeni način dopovedovati, **češ** kako smo »mi krivi« in kaj ti vem, kaj še vse. (Jovanović: 90)

Skupina: 10. skupina členkov mnenja, domneve

Pomen in funkcija: členek češ v tem primeru uvaja misli neudeleženca pogovora (matere) in razkriva subjektiven odnos govorca (Ludvika) do le-tega in njegovih misli. Ob vsem tem pa opravlja tudi vlogo poudarjanja v delu, kjer uvaja tujo misel.

4.2.2.14 Členek celo

Angela: Točno. Govorili so, da ima raka. Rezali so jo, obsevali ... ampak – zdaj je že deset let tega in izgleda, da je vse v redu. **Celo** otroka ima popolnoma normalnega ... (Jovanović: 97)

Skupina: 3. skupina poudarnih členkov

Pomen in funkcija: členek celo stopnjuje vsebino predhodnega besedila, se nanjo navezuje in jo tudi poudarja. Brez poznavanja predhodnega dela besedila bi bila ta poved nerazumljiva, saj ne bi vedeli, na kaj se nanaša. Vloga členka celo je torej predvsem besedilno povezovanje.

4.2.2.15 Členek vsaj

Slavko: Bog edini lahko namreč prepriča to tovarišico, da **vsaj malo** ublaži grozljivo turobni zven svoje ure, tako da med stroj in zdi vstavi **vsaj košček filca**. (Jovanović: 361)

Skupina: 4. skupina izvzemalnih in 12. skupina spodbujanih členkov

Pomen in funkcija: v prvem primeru vstopa členek vsaj v razmerje s pridevniško besedo, v drugem pa s samostalniško, v obeh primerih pa omejuje pomensko vrednost tega dela (malo, košček filca), na katerega se nanaša.

5 ZAKLJUČEK

Členek je nepregibna besedna vrsta, o kateri je že marsikaj napisanega, vendar še vedno malo dorečenega. V nalogi sem želela pokazati, da je to polje še vedno odprto in pretežno nejasno. To je v pričujoči nalogi najbolj razvidno na primerih treh geselskih člankov iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika, kjer je *da* enkrat uvrščen kot besedna vrsta med veznike, drugič pa med prislove. V svoji analizi pa sem ga obravnavala v drami Dušana Jovanovića in pokazala, da ga lahko uvrščamo tudi med členke, česar pa v SSKJ ne moremo najti. Vzrok za to je najbrž ta, da slovar temelji na Slovenski slovnici 1956. Jezikovni priročniki tako prinašajo nasprotujoče si informacije o besednovrstni pripadnosti številnih besed, ki sodijo (tudi) v besedno vrsto členkov. Ponekod so uvrščeni med členke, drugje med prislove ali veznike. Ta meja je torej kljub časovni distanci še vedno aktualno vprašanje in neredko nerazrešena uganka, ki se pojavlja že od leta 1934, ko je nastala Breznikova slovenska slovnica za srednje šole.

Težava je namreč v tem, da ne moremo enoznačno opredeliti vloge, ki jo členki opravljajo. Že večina leksemov, ki sem jih obravnavala v pričujoči nalogi, ne opravlja ene same pomenske funkcije. Nekateri členki se po vlogi približujejo prislovom, drugi veznikom. Vsi sodijo med nepregibne besedne vrste, ampak to ne pomeni, da jih lahko enačimo. Členki sodijo v samostojno besedno vrsto. Poleg nepregibnosti je zanje značilno, da nimajo slovničnega pomena, ne opravljajo stavčnočlenske vloge in se po njih ne moremo vprašati.

V nalogi sem predstavila več različnih delitev členkov, saj sem želela prikazati, kako različno so členki v jezikoslovnih delih obravnavani. Kljub temu da sem delitvi M. Smolej in N. Jakob nekoliko bolj podrobno obravnavala, sem se odločila, da bom pri analizi Jovanovićeve besedil upoštevala delitev J. Toporišiča, ki se je prvič pojavila že leta 1974 v *Kratkem oblikoslovju jezika*, potem pa jo je leta 1984 v Slovenski slovnici malenkostno spremenil. Takšna je ostala vse do danes in izšla tudi leta 2004 v zadnji izdaji Slovenske slovnice. Predvidevala sem, da se nanjo opre marsikateri srednješolski učitelj slovenskega jezika, ki ima nalogo učencem pojasniti oziroma odgovoriti na vprašanje »kaj dela členek«. V Slovenski slovnici, ki obsega slabih devetsto strani, je poglavju o členku namenjenih zgolj pet strani (medtem ko je recimo vezniški besedi namenjenih devetnajst strani, medmetu pa trinajst). Na teh straneh sta ohlapno predstavljeni dve klasifikaciji členkov, izmed katerih sem upoštevala drugo, ki je tudi starejša in tudi s Toporišičevimi besedami označena kot »boljša in enostavnejša«.

Za analizo sem izbrala petnajst različnih členkov, kar v bogatem dramskem jeziku, ki ga Jovanović uporablja v svojih dramah, ni bilo težko. Težave pa so nastale, ko je bilo potrebno uskladiti skupino, v katero je obravnavan članek v Slovenski slovnici uvrščen, pomen, ki ga ima, ter funkcijo, ki jo opravlja. Namreč, ta delitev je zelo ohlapna in res samo naštevalna. Skupine sicer poimenuje glede na osnovne, najpogostejše vloge, ki jih ti členki opravljajo, vendar vemo, da členki ne opravljajo le ene same pomenske funkcije, zato je takšna delitev nezadostna.

Na splošno sem pri tem delu naloge spoznala, da mi teoretično predstavljena literatura niti ni kaj dosti pomagala. Tako mi je bilo v največjo pomoč magistrsko delo M. Smolej, v katerem so členki zelo natančno, nazorno ter strokovno obdelani in predstavljeni. Vendar vseeno ostaja skrb vzbujujoče dejstvo, da imata pri takšni nalogi težave celo študent slovenistike ali najbrž tudi kak učitelj slovenščine, ki strokovno obvladata to področje in sta tu domača. Vprašanje pa je, kaj preostane laiku, ki se želi zgolj seznaniti s členki?!

6 POVZETEK

V diplomski nalogi sem se ukvarjala s členkom. Najprej sem podala zgodovinski pregled obravnavanja členka v nekaterih pomembnejših slovenskih jezikoslovnih delih. Temu sledi poglavje, ki govori splošno o členkih, kjer so najprej predstavljene tiste lastnosti členkov, ki jih razmejujejo od drugih besednih vrst, nato pa še konkretne oblikoslovne, skladenjske in pomenske značilnosti členkov. Navedeni sta še dve delitvi členkov – funkcijska in pomenska delitev ter delitev glede na (ne)fakultativnost. S tem se zaključi teoretični del, v naslednjem poglavju pa se začne analiza členkov v petih dramah Dušana Jovanovića, ki so izšle v skupni knjigi *Osvoboditev Skopja in druge gledališke igre*. Analizirala sem šestnajst členkov, posebej pa utemeljila izbiro Toporišičeve delitve členkov, na katero sem se v tem delu oprla, in pojasnila izbiro določenih členkov iz različnih dram.

7 LITERATURA IN VIRI

Ada Vidovič Muha: Normativnost v slovar ujete slovenske besede. *Naši razgledi* 41/1 (1992). 10–11.

Ada Vidovič Muha: Nova slovenska skladnja J. Toporišiča. *SR* 32/2 (1984). 142–155.

Anton Bajec, Rudolf Kolarič, Mirko Rupel: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1956.

Anton Breznik: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Četrta, pomnožena izdaja. Celje: Družba sv. Mohorja, 1934.

Blaž Lukan in Dušan Jovanović: Drama se ne piše, drama se dela. *Literatura* 15/150 (2003). 483–500.

Dušan Jovanović: *Osvoboditev Skopja in druge gledališke igre*. Ljubljana: Mladinska knjiga, zbirka Nova slovenska knjiga, 1981.

Ivanka Černelič Kozlevčar: Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku. *Jezikovni zapiski 1991* (1991). 74–85.

Jakop Nataša: Funkcijska delitev členkov. *JiS* 46/7/8 (2001). 305–316.

Jože Toporišič: Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika. *JiS* 20/2/3 (1974). 33–39.

Jože Toporišič: Kratko oblikoslovje jezika. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnost (1974). 29–50.

Jože Toporišič: *Oblikoslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC Sazu, 2003.

Jože Toporišič: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: Založba Obzorja Maribor, 1976.

Jože Toporišič: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: Založba Obzorja Maribor, 1984.

Jože Toporišič: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: Založba Obzorja Maribor, 2004.

Maja Savorgnani: Drama absurda kot izvor komedij Dušana Jovanovića. *Slavistično društvo Slovenije* 51/5. 3–13.

Mojca Smolej: Obvezni in neobvezni členki. *SR* 52/2 (2004). 141–155.

Mojca Smolej: Členki kot besedilni povezovalci. *JiS* 49/5 (2004). 45–47.

Mojca Smolej: *Členek v slovenskem knjižnem jeziku*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2001.

Nataša Jakop: Funkcijska delitev členkov. *JiS* 46/7/8 (2001). 305–316.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2000. (Dostopno na: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html#naslovnica>)

Stane Suhadolnik: Vendar in drugi sorodni vezniki. *JiS* 3/7 (1958). 296–301.

8 PRILOGA

Priloga vsebuje sedemnajst strani iz Jovanovićeve drame z naslovom *Življenje podeželskih plejbojev po drugi svetovni vojni*, ki je izšla kot prva od petih dram v knjigi *Osvoboditev Skopja in druge gledališke igre* (1981).

V teoretičnem delu sem že napisala, da velika večina členkov ne opravlja le ene same pomenske in/ali skladske funkcije, temveč so funkcijsko zelo raznoliki in kot besedna vrsta obsegajo funkcijsko zelo različne lekseme.

V prilogi pa sem to možnost prehoda členkov v različne besedne vrste pokazala na primerih. Poiskala sem vse členke, ki se nahajajo na teh straneh, in jih označila. Večfunkcijskost členkov sem prikazala z dvema različnima načinoma označevanja. Nekatere sem obkrožila, druge pa podčrtala. Obkroženi so nedvomno predmetno izpraznjeni (npr. Obiraš kosti, *kaj?*), podčrtani (npr. Si imel *kaj* z njo?) pa so tisti členki, ki lahko opravljajo tudi vlogo drugih besednih vrst oziroma jih lahko interpretiramo na dva načina (predmetno izpraznjeni ali pa tudi predmetnopomenski, če razumemo *kaj* kot odnos oz. razmerje). Enako velja v naslednjih primerih: 1. Ma kaj *ne* poveš! (Jovanović 1981: 14) 2. Nisem znala reči *ne*! (Jovanović 1981: 26). V prvem primeru je članek *ne* predmetno izpraznjen, v drugem pa je *ne* predmeten.

Členki lahko prehajajo v vezniško vlogo. Vloga vezniške besede je izražanje prirednih in podrednih razmerij med stavki oz. njihovimi deli. Tak primer je naslednji: »Veste, veste, *samo* ne poveste!« V tem primeru članek *samo* zamenja protivni veznik (npr. vendar, ampak). Členek ima lahko tudi povsem vezniško vlogo, ob čemer ničesar ne nadomešča.

Npr.: Colombina, ljubica, *ne* v gostilni, *ne* pred ljudmi! (Jovanović 1981: 17)

Povsod v besedilu sta podčrtana *ni*, kjer gre za sklop členka *ne* in glagolske oblike biti (*ne* + *je*), in *bi*, ki besednovrstno še vedno ni opredeljen, temveč je pojmovan kot tisti, ki skupaj z opisnim deležnikom na -l tvori pogojniki.

VALERIJ Kateri Ardeliji? Cigavi Ardeliji?
 OKTAV Saj jo poznaš! Ubaldova žena.
 VALERIJ Aaaaaaaa! Tako torej. Obiraš kosti, kaj?
 OKTAV Si imel kaj z njo?
 VALERIJ Naj te to me moti. Ogomne bradavice. Ogomno krzno. Zdaj je v razcvetu. Trebušna plesalka z obrazom madone. Kot iz kakšnega Pirellijevega koledarja. Resnično priporočam.
 OKTAV Ima nekaj v sebi...
 VALERIJ Strastna je ko hudič...
 OKTAV Ne, resno mislim...
 VALERIJ Ja, človek božji, kaj misliš, da se jaz hecam?! Hočeš moj nasvet? Famožno idejo imam. Se nocoj greva lahko v akcijo! Finta je nora! Nora! Nora! Absolutno nora!
 OKTAV Reci.
 VALERIJ Vsak drugi petek v mesecu riba ponoči skrivaj obiskuje grob svojega prvega moža.
 OKTAV Ma kaj ne poveš! Da je že drugič poročena? Ubaldjo je torej njen drugi mož!
 VALERIJ Seveda. Njen prvi mož je bil visok oficir kraljevske armade, po vojni zaradi veleizdaje obsojen na smrt z ustrelitvijo. Tega herojskega češpljevca je Ardelija oboževala!
 OKTAV Ma ne ga srat!
 VALERIJ Ja! Prisilila je svojega bivšega porivača, šefa strežbe v Eldoradu — gorila — imenovan Al Capone, da je izkopal posmrtno ostanke nesrečnega polkovnika s pokopališča vojaških zaporov »Jolly Joker« in jih tajno prenesel na pokopališče Per Lamur.
 OKTAV Ne ga srat!

14

VALERIJ Ja! Tam se vsak drugi petek v mesecu pokloni spominu prvega človeka v svojem življenju. Tam sem jo v šibkem, mokrem trenutku zasačil in presenetil jaz, tam jo nocoj zasačiš in naskočiš ti, kot je Rihard tretji naskočil solzno Ano!
 OKTAV Fantastično! Fantastično! (Nekoliko rezerviran.) Samo oprosti, v tem primeru bom jaz kvečjemu Rihard četrti, če si bil ti Rihard tretji!
 VALERIJ Vòsu. Bodi frajer! To je samo metafora. Po tej logiki sem bil že jaz Rihard trinajsti, ti pa — bogve če boš štirinajsti! (Pride Stoppino.)
 STOPPINO Se že spet pogovarjata o babah? Blagor vama!
 VALERIJ Blagor tebi, ki delaš. Vsaj veš, zakaj živiš! Imaš polno življenje, razredno zavest in socialno zavarovanje.
 OKTAV Pri Valeriju ti ne gre slabo!
 STOPPINO Žalostno je, gospod Oktav, in bedno je slušiti dandanes slovenskemu plejboju.
 VALERIJ Ga slišiš, Oktav, take stresa, no kar naprej! In to naj bi bil moj public relation man. Grozno! Skandalozno! Kako naj zaupam takemu uslužbencu? Najrajši bi mu dal odpoved.
 STOPPINO Ha! Kje so tisti časi, gospodje. Zdaj imamo sindikat. Zdaj smo zaščiteni.
 VALERIJ Ma ne delaj mi, prosim te, takoj socialnega problema! Ne špilaj mi, baraba hudičeva, takoj na strune izkoriščane delavskega razreda. Jaz tudi nisem več tisti bledikavi, podhranjeni, slaboumni Valerij, ki je hotel

15

samo švasati, pa ni imel možganov, da bi si pridobil babo, ampak je namesto njega mislil Stoppino.
 OKTAV Časi so se spremenili. Zdaj smo mi tisti, ki mislimo! Služinčad je samo za reprezentanco. Zato, da ni breposelnih! Mi smo tisti, ki smo izrabljani!
 STOPPINO Seveda. — Vi mislite s tiči, mi pa z rokami.
 VALERIJ Nehaj no s lumpenproletarsko terminologijo. Zdaj si v redni službi.
 STOPPINO Za katero babo gre? Kar izpljuni. Bom jaz uredil!
 VALERIJ Za Lucindo.
 STOPPINO O. K. Kdaj? Kje?
 VALERIJ To se bova že zmenila.

4. PRIZOR

Prejšnji, Cola, Colombina, pozneje Franceschina

Colombina se pripodi za Colo. Histerično vrešči. V rokah ima košaro gob.

COLOMBINA Petkrat na teden gobe! Gobe! Gobe v omaki, gobe v solati, dušene gobe, ocvrte gobe, vložene gobe! Celo življenje žrem samo gobe! Do grla sem jih sita, da veš! Hočem meso, ne pa gobe! (Oktav, Valerij in Stoppino: »Skandal«, »Nezaslišano«, »Jaz bi bruhal, častna beseda« itn.)

16

COLA (skuša ohraniti dostojanstvo) Colombina, ljubica, ne v gostilni, ne pred ljudmi!
 COLOMBINA Naj slišijo! (Ga začne obmetavati z gobami.) Ná te tvoje jurčke! Ná! Ná! Sam jih požri! (Stoppino, Oktav in Valerij skandirajo: »Mož in žena sta skupaj poročena«.) Na to svojo svinjarijo! (Splošen smeh.)
 STOPPINO Jaz bi bruhal kot vidra, častna roka. (Fingira bruhanje.)
 COLA Colombina, prosim te!
 COLOMBINA Ti boš prosil, ja. Ko te pa jaz prosim in ti razlagam in ti dopovedujem, ti gre pa skoz eno uho noter, skoz drugo pa ven! (Stoppino, Oktav in Valerij skandirajo kot na kakšni tekmi: »Skozi eno noter, skozi drugo ven.«)
 COLA Kaj hočeš od mene? Delo sovražim, odkar vem za sebe. Pa se kljub temu trudim in peham! Ali naj crknem? V potu svojega obraza ni še nihče obogatel, da veš. Kaj pa naj jaz drugega delam? (Smeh, skandiranje.)
 COLOMBINA Kaj vem, kaj? Kako pa drugi shajajo? Išči, vrtaj, mozgaj, misli!
 COLA (se joka) Saj mislim!
 COLOMBINA Spiš na divanu po cele dneve, ne pa misliš!
 STOPPINO (Colombini) Pridi, srce moje, pridi k meni, da te jaz potolažim. (Jo začne tolažiti z božanjem.)
 COLOMBINA Oh, Stoppino!
 COLA Pri priči izpusti mojo ženo!
 STOPPINO Baraba preklemska, nikar mi ne hodi pred oči! Ko sem bil jaz z njo poročen, sem se skoraj pretrgal od dela! Za tak vamp je

2

17

treba skrbeti! Pa ne tako kot ti! Ko sem JAZ uvidel, da je ne morem spodobno vzdrževati, sem jo pustil. Ločil sem se!

COLA (na robu histerije) Pusti jo, gigolo, zvodnik, maškara, hinavec, ubijem te!

VALERIJ IN OKTAV Pusti jo, pusti, Stoppino! Ne bodi trmast! Saj vidiš, da to ni tvoja ženska! Kar je bilo, je bilo, ne? Pusti Coli, naj on uredi svoj problem! Ne vmešavaj se, Stoppino!

STOPPINO Oh to meso, oh ta ženska! O Colombina! O — jaz kreten, kaj sem izgubil! Kaj sem pustil tej bedni kreaturi! Biser sem vrgel svinji!

COLA Prasec, prasec, pusti jo! Ubijem te! Moja je, moja. Hinavec prekleti, pusti jo!

VALERIJ IN OKTAV Pusti jo, človek, pusti žensko! (Po svoje krotita razbesnelega Colo.)

VALERIJ Pusti jo, človek!

OKTAV Pusti žensko!

STOPPINO Saj vidiš, da ona hoče mene. Saj vidiš, da ONA mene ne pusti. (Pa še res je.) O ta bedra! O te prsi! (Cola se iztrga iz objema obeh plejbojev, Stoppino jo urno popiha.)

COLA (Colombini) Zgini domov ali pa te razrežem do kostil (Valerij in Oktav se smejeta kot nora, Cola se zapodi za Stoppinom, oba izgineeta z odra. Pride Franceschina.)

FRANCESCHINA (v jokavem tonu): Oktav! Oktav! Takoj domov. Pri tej pričji se mi spravi iz gostilne!

OKTAV (obupan) Mama, lepo te prosim, ne delaj že spet škandala!

FRANCESCHINA (jadikujoče) Kolikokrat sem ti rekla: vino, tobak, kocke, ženske, to ni zate!

18

OKTAV Mama, saj misem pet let star. Razumi, ven-
dar...

FRANCESCHINA (zagrenjeno) Nekdo mora skrbeti zate, Oktav! Ti dobro veš, da nimaš očeta.

OKTAV (naveličan in obupan) Vem, mama. Nezakonski otrok sem.

FRANCESCHINA (izbruhne v hlipanje, vsa se trese) Jaz sem trpela v življenju kot nihče! Mene je življenje toplo! Jaz sem dala skoz take stvari, ti rečem...

OKTAV Vem, mama...

FRANCESCHINA (na robu zloma) Kaj potem če sem nezakonska mati?! Od nečesa pač moraš živeti. Jaz nisem bila nič krival!

OKTAV Saj ti nihče ne očita, mama.

FRANCESCHINA (lovi sapo) Jaz nisem garjava ovca!

OKTAV Seveda nisi, mama.

FRANCESCHINA Jaz moram bdeti nad teboj! Jaz te moram varovati pred krutimi pastmi, ki jih nastavlja to neusmiljeno življenje. Samo zdravje in poštenje nekaj velja. Samo to zaleže.

OKTAV Ja, mama.

FRANCESCHINA (kaže, da ji bo odleglo) Obljubi, da boš priden!

OKTAV Bom, mama.

FRANCESCHINA In da boš zgodaj prišel domov.

OKTAV Bom, mama! Obljubim, mama. (Franceschina poljubi sina za slovo, nato odide.)

VALERIJ To je pa hudič. Greva na pokopališče?

OKTAV Grev!

2*

19

5. PRIZOR

Ardelija, Valerij, Oktav

Psi lajajo. Noč. Ardelija prižiga svečo na grobu. Oktav in Valerij se plazita med nagrobniki.

OKTAV (obupan) Kaj naj ji rečem v tej situaciji? Saj vidiš, da prižiga svečo v spomin umrlemu polkovniku! Vse skupaj je velik nesmisel. Jaz nisem Rihard, ne tretji ne štirinajsti!

VALERIJ Potrudi se, človek! Brez nič ni nič.

OKTAV Ne morem.

VALERIJ Dobro. Boš pa Ana, če ti Rihard ne gre od rok.

OKTAV Kako?

VALERIJ Tuli. Jokaj. Hlipaj. Pusti, da se v njeni, od rosnega spomina razrahljani duši in v njenem vlažnem telesu prebudita nežna zvedavost in sladko usmiljenje. Potem rečeva, da ti je sinoči naglo umrla predraga mama. Tvoj problem jo pretrese in zrajca! Začuti potrebo, da ti s takojšnjimi ljubezenskimi uslugami nadomesti izgubo matere in jo za zmeraj izrine iz tvojega spomina. Tako zamenjata vloži: ti boš Ana — žrtev, ona pa Rihard — zmagovalec. Začni. (Oktav se pri pričji vrže na delo. Nebo nad pokopališčem pretresejo siloviti izbruhi žalovanja, ki res-
da včasih spominjajo na jodlanje, toda zaželeni učinek kljub vsemu ne izostane. Ardelija se zgane.)

20

ARDELIJA Kdo je, ki žalost mu tako kipi? Cigavo tugovanje roti popotne zvezde, da so obstale kot strmi poslušalci?

OKTAV (komaj slišno, z občutkom krivde) To sem jaz, Oktav slovenski.

ARDELIJA Vi, Oktav!

VALERIJ Oh, gospa! Uboga mrtva mati ga ljubila je nad vse. Dvajset tisoč ljubic z obilico ljubezni svoje vse — ni njeni kos! Zdaj morda razumete to blaznost. Nekaj časa divjala bo po njem, a hipoma sedel bo mirno kakor golobica, kadar je izvalila zlati par, tih in pohleven. Zanj življenje je odslej le prazna in meslana burka!

OKTAV Kadar se izjočem, utihne v meni ženska.

ARDELIJA Ljubezen, če je prava in iskrena, zaceli in ozdravi sleherni, še tako globoko rano.

OKTAV (previdno) Mislite na seksualno ljubezen, gospa?

ARDELIJA (z rafiniranim koketnim smehlajčkom) Seks? Kaj pa je to?

OKTAV (z ognjem v napad) Pardon! Pardon! Da ne bo pomote! Za moškega je seks vedno resno opravilo! Polno svetosti, predanosti in prijateljstva! Ženska se morda ves čas na tihem smeje!

ARDELIJA Zgrozím se ob misli, Oktav, da bi se vam lahko katera smejala.

VALERIJ Hočete reči, da je Oktav pri tem na boljšem od mene?

ARDELIJA (hladno, očitajoče) Ne bodite krivični in in agresivni, Valerij. Dovolite, da vam posredno odgovorim z vprašanjem: kako to, da sleherni količjak spodobna ženska lahko

21

odkrito priznava kvečjemu dva — tri življenjsko pomembne intimne odnose, nekateri na videz spodobni možakarji pa imajo pogostokrat več kot dvajset enako usodnih avantur v življenju? Kdo laže?

VALERIJ Lažejo eni in drugi. Moški so, nekateri upravičeno, v seksu zelo domišljavi, ženske pa se delajo nedolžne, celo takrat, ko so nimfomanke! (*Trenutek mučne tišine.*)

OKTAV Angleži, tako pravijo, polovico življenja preživijo v pogovorih o vremenu. (Ali) ni ta druga polovica nekoliko dolgočasna? (*Vsem je nerodno.*)

VALERIJ (*ostro*) No, pa se pogovarjajta o vremenu, meni pa dovolita, da se umaknem. (*Valerij odide, Ardelija in Oktav se vržeta drug drugemu v objem.*)

ARDELIJA (Ne) verjemi mu, dragi, (ne) verjemi! Joj, (ka)ko je zoprni! Sovražim ga, sovražim!

OKTAV Ljubica, (ne) izgubljava časa! Hitro se zmeniva!

ARDELIJA Joj, (kako) mi je zoprni! Sovražim ga, sovražim...

OKTAV Zmeniva se za sestanek! Čas teče. Kdaj? Kje?

ARDELIJA Bati se morava mojega moža. Če naju Ubaldo zaloti, sva izgubljena!

OKTAV (Naj!) (Kar) naj zaloti! (Kaj) potem?

ARDELIJA (Ne) bodi taaak! (Ne) bodi trnasti! (Saj) veš, da morava paziti!

OKTAV (Saj) bom pazil, obljudbam!

ARDELIJA Joj, (kako) si mlad in lep! Nora sem nate, Oktav, nora... (Ne) bi se smela tako spozabiti!

22

sem brez nje tako kot narkoman brez mamil, razkrojen, razdražljiv in nagnjen h kriminalnim dejanjem.

STOPPINO Tega si jaz (ne) bom zapomnil. To bi ti veliko bolj prepričevalno povedal od mene. (Ze) jaz ti (skoraj) padem na štos. Zakaj (ne) greš sam k njej?

VALERIJ Táko ti bom primazal, da se ti bo zanohtalo! Zato, ker si, (prvič), ti pri meni v službi, (drugič) ker (ne) maram, da me Pandolfo vidi, (tretjič), ker tako mora biti! (*Od nekod se pojavi Cola, ki se skriva in vse posluša.*)

STOPPINO (Kakšna) služba. Pablikrilejšnman! Le zakaj se nisem izučil kakšne obrti? (*Na občinstvo.*) (A) vidite, otroci, kako se lenoba maščuje? Ura zamujena, (ne) vrne se nobena. Kdo je že rekel: učiti se, učiti in (samo) učiti?

VALERIJ (Ne) gobcaj! Jaz čakam za vogalom, ti pa nastopiš. (*Valerij odide, Stoppino zvoní na vrata, pride Lucinda.*)

LUCINDA Kaj bo dobrega?

STOPPINO Šef me je poslal, (naj) vam povem, da tako (ne) gre več naprej. Tako se s slovenskimi plejboji (ne) dela! (Tudi) z medicinskega stališča se mu (ne) zdi olrajt! (Ne) glede na to da jih boste na ta način kratko malo iztrebili. O čem (pa) sploh govoriš? Čigav (pa) si?

LUCINDA Dobro veste, ljuba gospa, da sem v službi tistega seksualnega maniaka Valerija.

LUCINDA (*se pretvarja*) To je (pa) nesramnost brez primere. Kaj (pa) imam jaz opraviti z njim?

STOPPINO (Ne) vem. Odkrito vam priznam, da (ne) vem, (ne) kaj se dogaja, (ne) kako se dogaja. Preveč sem neizkušen, da bi vedel, v čem je vic.

24

OKTAV Neumnost, Ardelija, neumnost! Svobodna si tako kot jaz, tako kot vsi ljudje! Svoboda drži svet pokonci, (ne) pamet! Svoboda je strast. Pamet so okovi, verige! Kdaj? Kje?

ARDELIJA Moram domov.

OKTAV Ardelija!

ARDELIJA (*nenadoma kot iz topa*) Pridi k nam v hišo preoblečen v revnega mutca. Ubaldtu te bom predstavila kot mutastega slugo. Pred Ubaldom (ne) črhni (niti) besedice. Joj, (kako) si mlad in lep. Ljubim te! Čao! (*Ardelija steče domov. Oktav se za hip zamisli.*)

OKTAV Kako je rekla? ... V mutastega slugo? Ne. V revnega mutca ... Ta ideja mi (pa) ni preveč všeč. Kakšen stil (pa) je to? ... (Sicer) pa... (Se) zmerom boljše kot v mračnih vlažnih vežah ali (pa) na kakem vražjem prepihu pod kakšnim čudnim kloštrskim mostom ali pa, (bog) ne (daj) v grmovju kakega parka, polnem črvov in vsakovrstnega mrčesa ... Ima (pa) ta ženska v sebi nekaj... blaznega! (*Odide.*)

6. PRIZOR

Valerij, Stoppino, nato Lucinda in Cola

VALERIJ Pojdi lepo k Lucindi ter se zmeni z njo za sestanek. Povej ji, da sem v težki emocionalni krizi! Povej ji, da sem v depresiji. Povej ji, da sem apatičen, da pijem in hkrati jemljem pomirjevalna sredstva. Povej ji, da

23

Vse mi je jasno, (samo) to (ne). (*Zagrenjeno.*) (Se) nikoli v življenju nisem imel ženske. (*iskreno žalostna, rada bi pomagala*) Ubogi mladenič! (*Se pretvarja.*) Jaz (tudi) (ne) vem, veš...

LUCINDA Veste, veste, (samo) ne poveste!

STOPPINO (materinsko) (Pa) bi (res) tako zelo rad zvedel, kako se to dela?

LUCINDA (*igra infantilca*) Oja, zelo-zelo!

STOPPINO (*ga boža po vratu*) Kako ti je že ime?

LUCINDA (*po otroško uslužen*) Stoppino, gospa! S kmetov sem doma in močan kot bik, čeprav ni videti, sem (pa) malček omejen...

STOPPINO To (pa) (res) ni nič hudega!

LUCINDA (A) (res) ni?

STOPPINO (Seveda) (ne). Oglasi se enkrat pri meni. Mi boš našagal malce drv.

LUCINDA Bom, gospa, bom žagal, bom. Kaj (pa) (naj) rečem gospodu Valeriju?

LUCINDA Našega kurirja Colo poznaš. Poišči ga in mu povej, (naj) se brž oglasi pri meni. Po njem bom poslala sporočilo gospodu Valeriju.

STOPPINO (Pa) boste ustregli njegovim željam?

LUCINDA Če bo priden. Brž poišči Colo. (*Lucinda odide. Valerij plane iz skrivališča, vriska, poje, boksa se in objema s Stoppinom.*)

STOPPINO Dobro sem opravil! Vse ti bom povedal! Greva nekaj spit v bistrojček za vogalom!

VALERIJ (Ja) greva k »Sexy woman«. Na vodko! (*Odideta. Cola se pojavi iz skrivališča.*)

COLA Mati moja, (kako) je ta svet pokvarjen! Gospa Lucinda je (pa) od sile! (Da) je (ni) sram. (Da) je (ni) sram! Fuj. Nimam besed. Ubogi gospod Pandolfo, (samo) to rečem! (Ne) bi bil rad v

25

njegovi koži, ne, ne, te Lucinde mu pa ne zavidam, časti mi moje. Ko človek to vidi, se mu odprejo oči. Kar naenkrat nisem več ljubosumen na mojo ubogo, krotko, razumno, skromno, ljubečo, iskreno, skrbno, nežno žensko Colombino. Nalašč me je jezila s Stoppinom, ampak to je drugo! Pred vsemi mi je nagajala! Colombina je angel. Zdaj pa grem, da poiščem Stoppina. Drugače se še izdam, da sem prisluškoval. (*Odiše.*)

7. PRIZOR

Ubaldo, Lucinda, nato Ardelija

- UBALDO (*pride z Lucindo*) Če bi ti vedela, kako mi samota, nerazumevanje moje žene in splošna odtujenost razjedata dušo, bi drugače ravnala z menoj ...
- LUCINDA Ubaldo, ampak to je grozno! Jaz sem le trska, ki pleše v vrtincu. Kaj pričakuješ od mene? Nekoč sem te imela rada. Pustil si me! Govoril si, da me ljubiš, prisegal si zvestobo. Nisem znala reči ne! Potem je prišel Pandolfo. Poročena sem, Ubaldo!
- UBALDO Jaz sem drugačen, Lucinda! Jaz sem hipersenzibilen, jaz sem človek, ki je bolešno občutljiv, človek, ki trpi! (*Se spomni.*) Raka imam! Dnevi so mi štet! Samo odprli so me in nazaj zašili. Osreči me. Osreči zadnje ure tega zgrešenega življenja!
- LUCINDA Ubaldo, jaz nisem madame Bovary!

26

UBALDO Bovarizem spi v vsaki ženski. Bovarizem je posledica vzgoje. Bovarizem pomeni zavračanje stvarnosti in iskanje zatočišča v sanjah ... SANJE, SANJE, Lucinda!

LUCINDA Zame to ne drži ...

UBALDO ... pogojen pa je z globokim nezadovoljstvom, ki si ga ženska nikoli ni priznala. (*Kriči.*) Mir ni sinonim za srečo. Pri tridesetih letih delaš bilanco svojega življenja, gledaš v prihodnost, loteva se te občutek strahu in tesnobe! Misliš na to, kako se bo življenje še mnogo let odvijalo v istem lenem toku: mirno in monotono. In se vprašaš: kaj sem dosegla v teh letih zakona s Pandolfom?! V tem trenutku zrenja vase spoznaš, da je življenje prazno, cenenno in slaboumno.

LUCINDA Ja in skočim v objem Ubaldu! Tako preprosto pa to le ni. Kar je bilo, je bilo. Naj bo pozabljeno. (*Igra.*) Pusti me, naj trpim v tihi samoti, pozabljena od dneva in noči kot sveča, ki v rani zori izgoreva v nič. Najin odnos je zabloda brez perspektive! Poročen si, Ubaldo, imaš Ardelijo!

UBALDO Kaj je to žena? Kaj je to poroka?! Kaj je to zakon?!

LUCINDA Ne kriči, lepo te prosim.

UBALDO Ali sva midva sužnja zablod v preteklosti? Ali naj zato, ker sva se tako nesrečno poročila, trpiva vse življenje? Ali veš, kaj je to rak, Lucinda? *Rak!* To me razjeda.

LUCINDA Ti si z Ardelijo srečen!

UBALDO Nisem!

LUCINDA Ah, Ubaldo, vem, da si želiš samo spremembe ...!

27

- UBALDO (*kriči*) Ni res!
- LUCINDA Relaksacije ...
- UBALDO (*kriči*) Ni res!
- LUCINDA Rad bi potrdil svojo moškost, svojo moč ...!
- UBALDO (*kriči kot iz uma*) Ni res ni res!
- LUCINDA Svojo vitalnost, svoj čar ...! (*Hlipa.*) Toda jaz ne bom večna žrtev, igračka, objekt!
- UBALDO Ni res ni res ni res!
- LUCINDA Nikar tako ne kriči! (*Oba sta nekaj časa tiho.*)
- UBALDO Jaz ti bom zapustil vse. Vse! Trgovino, tovarno, delnice.
- LUCINDA Ja — da mi bodo potem vse nacionalizirali!
- UBALDO Ne bodo! Kakšna nacionalizacija neki. Nisi na tekočem. Po nacionalizmu zdaj vsi udrihajo! Vsi! ...
- LUCINDA Pridi k meni na čaj, pogovorila se bova. (*V tem se pojavi Ardelija.*)
- ARDELIJA Ej! Ej! (*Ubaldo obstane, Lucinda jo zbrise proč.*) Kam pa Ubaldo? Kam jo kuriš? Kam?!
- UBALDO (*ostro*) Domov, ne?!
- ARDELIJA A si tam doma?
- UBALDO Ja ...
- ARDELIJA Takole mi ga boš lomil, kaj?
- UBALDO Vrata sem zgrešil, ne!
- ARDELIJA Nikar, Ubaldo, nikar, saj nisem od včeraj. Saj nisem vesla sesala! Tole bova že obracunala, brez skrbi! Bom bla pa jaz tud taka ...
- UBALDO Ardelija, ti se motiš ... Pazi se!
- ARDELIJA Pojdi v trgovino. Iščejo te. Brž! (*Odideta.*)

28

8. PRIZOR

Oktav, Franceschina

Oktav se preoblači v revnega mutca. Z lasuljo à la črni panter in hippyjevskimi oblačili še bolj podžiga Franceschinino neodobravanje in jezo.

FRANCESCHINA Pusti to žensko, Oktav!

OKTAV (*jokavo*) Ne morem, mama! Jaz sem moški! Moški — razumeš? Enkrat, samo enkrat jo bom pičil in basta. Pičim jo in stečem proč! (*Moledujoče.*) Nekoč si mi že na pol dala dovoljenje. Se spominjaš? Hkrati z dovoljenjem tudi tableto. Se zdaj jo imam pri sebi. Glej jo!

FRANCESCHINA (*nori*) Nikoli ti nisem nič dala.

OKTAV Mama, dobro veš, da si mi jo dala, besede zraven s tako sladkim dihom, ki je dar še obogatil. Na jo: saj zlahkni duši prazen je zlat dar, če darnik je neprijazen. Na, mama!

FRANCESCHINA Daj sem tableto! (*Jo požre.*) Tista ženska je ne rabi. Lajdra in tableta! Kdo je še to slišal!

OKTAV Nikar, mama!

FRANCESCHINA Si pošten?

OKTAV Mama?

FRANCESCHINA Si lep?

OKTAV Kaj meniš ti, mama?

FRANCESCHINA To: ako si pošten in lep, se tvoje poštenje ne sme družiti s tvojo lepoto.

OKTAV A bi mogla imeti lepota, mama, boljšo družbo, kakor je poštenje?

FRANCESCHINA O, gotovo! Zakaj moč lepote prej pretvori čednost iz tega, kar je, v zvodnico,

29

nego more čednost preobraziti lepoto v svojo podobo! Ljubila sem te nekoč.

OKTAV Res, mama, pregovorila si me, da sem ti verjel.

FRANCESCHINA Ne bi mi bil smel verjeti! Nisem te ljubila.

OKTAV Tem bolj sem bil varan.

FRANCESCHINA Pojdi v samostan: čemu bi hotel roditi grešnike? Jaz sem še kolikor toliko poštena, vendar bi se mogla obtožiti takih reči, da bi bilo bolje, ako me mati ne bi bila rodila. Lopovke smo vse od nog do glave! Uberi svojo pot v samostan.

OKTAV Mama, jaz grem rajši v bordel.

FRANCESCHINA Kje je tvoj oče?

OKTAV (pobesni) Nikar že spet ne začenjaj! To je tvoj problem, ne moj! Kdo je kriv, da si nezakonska mati? Jaz že ne! Za vsak slučaj jemlji tablete. Jaz grem k Ardeliji. Zbogom! (Odideta.)

9. PRIZOR

Stoppino, Lucinda (s psom)

LUCINDA Kakšen zrak. (Na občinstvo.) Psa peljem na sprehod vsak večer.

STOPPINO A ste že dobili drva?

LUCINDA Kakšna drva?

STOPPINO Za žagat! — (Saj) ste rekli. Se spominjate?

LUCINDA (toplo) Zdaj bom montirala centralno kurjavo...

STOPPINO A tako? To se pravi, da sem jaz oplel.

30

LUCINDA (ljubeznivo) Tega nisem rekla. Ko bom v stiski, mi boš lahko priskočil na pomoč. (Saj) boš, ne?

STOPPINO Oja. Bom priskočil.

LUCINDA (previdno) Kakšna bolezen je rak?

STOPPINO Smrtno nevarna.

LUCINDA Je nalezljiv?

STOPPINO Jasno! Jasno, da je nalezljiv.

LUCINDA (šokirana) O — madona!

STOPPINO (uživa) Ja, ja... To je hudič. En sam bacil, pa si frdaman...

LUCINDA (izbruhne) Ti presneti človek, v kakšno kašo bi me spravil! Nezaslišano! A dragi moj, iz tega kruha že ne bo moke. Ni govora! Britt...

STOPPINO Ja, ja... Sem že videl ljudi, ki so cepali kot muhe. Ne vem, a je to na hormonski ali na živčni bazi, je pa čista groza: ostudno!

LUCINDA (se odloči) Poslušaj, Stoppino: Coli bom naročila, da sporoči Ubaldu, da boš ti osebno prišel iskat otroški voziček, ki ga je zame kupil Pandolfo. Bi mi naredil to uslugo?

STOPPINO Seveda.

LUCINDA Ti si pameten fant. Vrzi tiste plenice ven! Ne potrebujem jih. Glej... Jaz ne vem, kako bi ti... povedala... Ampak... rada bi, da bi Valerij... A veš?... Ko bo otroški voziček prazen, no in... A razumeš?!

STOPPINO Mislim, da razumem... — Trojanski konj!

LUCINDA Kaj?

STOPPINO Trojanski konj! Homer in podobni vici.

LUCINDA Povej po svojih besedah, brez tujk.

31

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 1. 9. 2012

Sanja Berend